İZMİR
TİCARET
ODASI

TÜRKİYE'DE YATIRIMLARIN VE İHRACATIN TEŞVİKİ

(SORUNLAR - ÖNERİLER)

İZMİR - 1993

Bu çalışma,
İzmir Ticaret Odası adına
Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Tosuner,
Araştırma Görevlisi Ahmet Burçin Yereli,
Araştırma Görevlisi Zeynep Arıkan
tarafından hazırlanmıştır.

ÖNSÖZ

İkinci Dünya Savaşından sonra bütün ülkeler ekonomilerdeki gelişmeler uyarınca yeni yatırım alanları yaratarak sanayileşmeye hız vermişlerdir. Teknolojileri yeterli olan ülkeler ihracat kapasitelerini genişletmiş, sıcak savaşın getirdiği harabiyeti ticaret yoluyla onarma eğilimine girmişlerdir. Bu noktadan itibaren dünya, uluslararası sorunları belirlenmiş yeni bir mücadele alanına sahne olmuş, ticari sınırlar kalkarak yeryüzünde tek pazar oluşturulmasındaki çabalar son aşamaya gelmiştir.

Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de bu pazarda uygun bir konuma gelmeyi planlamaktadır. Gelişmiş bir ekonominin en önemli göstergesi ihracatdır. İhracat, üretimden başlayan bir dizi ekonomik faaliyetin son halkasını oluşturmakta, bu faaliyet zincirinin alt yapısı yatırımlara dayanmaktadır. Bu nedenle yatırımların ve ihracatın teşviki, kalkınmanın her aşamasında önemini korumaktadır. Hedefleri belirlenmiş, kendi içinde tutarlı bir teşvik sistemi olmaktan ekonomik yönetimleri dağınıklıktan kurtarmak mümkün görülmemektedir.

Ülkemizde teşvik sistemlerinin tarihi 1923'lere kadar uzanmaktadır. İlk ciddi uygulama "Teşviki Sanayii Muvakkiti" adı ile hayata geçirilmiş, bu güne kadar değişik şekillerde ekonomiye destek olmuştur. Ancak, ekonomilerdeki kurumlaşma ve küreselleşme olgusu içinde sistemlerin özünde değişimler gerekmekte, uzun dönemli hedefler ve uluslararası ekonomik dengeler konuya yeni yaklaşımları zorunlu kılmaktadır. Bu düşünce ile Odamız, ülkede yatırımların ve ihracatın geliştirilmesi için uygulanan sistemin tekrar gözden geçirilmesini ve bu alanda hizmet veren yetkililere yeni önerilerle katkılar yapmayı uygun görerek bu araştırmayı gerçekleştirmiştir.

Bu çalışmanın, yatırımcı müteşebbisler, ihracatçılar ve yönlendirici merciler için uyarıcı ve yol gösterici olmasını diler, çalışmayı yapan Doç. Dr. Mehmet Tosuner, Araştırma Görevlisi Ahmet Burçin Yereli ve Araştırma Görevlisi Zeynep Arıkan'a teşekkür ederim.

Saygılarımla

Ekrem DEMİRTAŞ
Yönetim Kurulu Başkanı

İ Ç İ N D E K İ L E R

GİRİŞ

A. TÜRKİYE' DE TEŞVİK POLİTİKALARI

1. Genel Olarak
2. İhracat ve Yatırımların Türkiye Açısından Önemi
3. Türkiye' de Teşvik Politikalarının Gelişimi
4. Yürürlükteki Teşvik Rejimimizde Yer Alan Teşvik Araçları

B. TEŞVİK REJİMİMİZİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Teşvik Tedbirlerinin Anlaşılabilirliği ve Genelliği
2. Yatırımların Sınıflandırılması ve Bölgesel Teşvik Uygulaması
3. Ek Mükellefiyetler
4. Teşvik Bürokrasisi ve Genel Olarak Mevzuat Hükümleri
5. Yatırım İndirimi İle İlgili Sorunlar
6. Teşvik Primi
7. Vergi, Resim, Harç İstisnası
8. Araştırma-Geliştirme Çalışmalarının Teşviki
9. S.S.K. Primi, Konut Edindirme Yardımı, Tasarrufu Teşvik Kesintisi ve Enerji Teşviki
10. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Teşviki
11. Organize Sanayi Bölgeleri
12. Tarımsal Üretimin Teşviki
13. Sübvansiyon Uygulamaları
14. İmalat Sanayiinde Mekanizasyon
15. Kuyumculuk Sektörünün Teşviki
16. Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri ve İhracatın Teşviki

SONUÇ

KAYNAKÇA

GİRİŞ

Türkiye' nin üzerinde yer aldığı Anadolu Yarımadası, 5000 yıldan fazla geçmişi olan ve pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış, yeryüzündeki önemli coğrafyalardan biridir. Tarih boyunca bu bölgede yerleşmiş uluslar hem Orta Doğu ve hem de Avrupa ile sıkı ilişkiler içinde olmuşlar, aynı zamanda Asya ve Afrika' ya kadar genişleyen bir ticaret sahasının merkezini oluşturmuşlardır.

Bugün Anadolu, diğer bölgelerle karşılaştırıldığında çok yönlü üstünlüklere sahiptir. Ancak mevcut potansiyelini tam olarak değerlendirilebil diği pek söylenemez. Özellikle tarımsal ürünler açısından son on yıl içinde yaşanan üretim kaybı bunun en güzel göstergesidir. Sınai yatırımların çok yoğun teşvik edilmesi, tarımsal yatırımların azalmasına yol açmıştır. Tarım arazilerinin yerleşime açılması ve sınai yatırım amacıyla kullanılması da bu kötüye gidişte etkili olmuştur.

Sınai gelişim sürecinde teknoloji üretemeyen Türkiye, teknoloji ithal etme yoluna gitmiştir. Böyle olunca da üretim dışa bağımlı bir hale gelmiştir. Yurtiçi imalat sanayiinin geliştirilmesi ve ihrac ürünlerimizin çeşitlendirilebilmesi açısından teknoloji geliştirmek ve bunun için yatırımcı ve ihracatçılarımızın da devlet tarafından motive edilmesi zorunludur.

Bu çalışmada, Anadolunun bilinen potansiyeli üzerinde durmaktan çok; karşılaşılan motivasyon sorunlarının nasıl çözüme kavuşturulabileceğine yönelik öneriler doğrultusunda ve zaman zaman sektörel analizlere de girmek suretiyle belli sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

A. TÜRKİYE' DE TEŞVİK POLİTİKALARI

1. Genel Olarak

Teşvikler, çok genel olarak işletmelere sağlanan çeşitli kolaylıklar şeklinde tanımlanabilir. Bu kolaylıklar sayesinde ekonomideki kaynaklar yönlendirilir. Yani teşvik edilen sektör veya alanlara yeni kaynakların aktarılması, özel sektörün bu alanlara yönelmesine yol açar. Dolayısıyla teşvikler, dengesiz kalkınma modelinin bir aracı olarak karşımıza çıkar.

Teşvikler genel olarak iki grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilki kamu tarafından doğrudan sağlanan desteklerdir. İkincisi ise işletmelerin bazı yükümlülüklerinin azaltılması veya kamu tarafından desteklenmesidir. Teşvik politikalarının uygulama alanları genel olarak şu şekilde sınıflandırılmaktadır.

- Sektörel iyileştirme tedbirleri,
- Zor durumdaki işletmelere yardım programları,
- Araştırma ve geliştirme araçlarını ve harcamalarını güçlendirme yolları,
- Bölgesel kalkınma politikaları,
- Yatırım teşvikleri,
- Küçük ve orta boy işletmelere yardım yolları,
- İşletmeler için istihdam ve eğitim yardımları,
- Uluslararası yatırımları ve ihracatı geliştirmeye yönelik programlar.

Yukarıda sayılan uygulama alanları ile ilgili olarak yararlanılan finansman araçları ise beş grupta toplanmaktadır.

- Sübvansiyonlar,
- Borçlar,
- Devlet garantileri,
- Özel hisse senetleri,
- Vergi kolaylıkları.

2. İhracat ve Yatırımların Türkiye Açısından Önemi

Anadolu, son derece verimli ovalara, debisi yüksek akarsulara ve liman olmaya elverişli kıyılara sahiptir. Aynı zamanda sulamaya elverişli bu verimli topraklarda tarımsal faaliyetler oldukça yaygındır.

Anadolu ekonomisi, uzun yıllar boyunca, sadece ticari ve tarımsal faaliyetlerden oluşmakta idi. Cumhuriyet Dönemi ile birlikte sınai faaliyetlerin de geliştirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Son 70 yıllık dönemde sınai gelişimini hızla sürdüren Türkiye' nin tek hedefi, bir zamanlar her konuda önderlik ettiği Avrupa uluslarının bugün ulaştığı ekonomik düzeye ulaşabilmektir.

Avrupa ulusları, yakın gelecekte büyük bir ekonomik bütünleşmeye hazırlanmaktadır. Sınai ve ticari yapıları ile birlikte, Türkiye' nin bu uluslarla dünya pazarlarında rekabet edebilmesi oldukça güçtür. Ancak Türkiye kendisini bu pazarın içine atmak istemektedir. Avrupa Topluluğu devletleri kendi yatırımcıları ve ihracatçılarına yaklaşık 1200 değişik teşvik tedbiri uygulamaktadır. Oysa Türkiye bu konuda bir çok sorun taşıyan ve aksaklıklardan bir türlü kurtulamamış bir teşvik sistemine sahiptir.

Avrupa Topluluğu ile ortak bir pazar oluşturabilmek ve karşılıklı gümrükleri sıfırlamak yolunda yapılan çalışmalar kimi kesimlerce şiddetle eleştirilmekte, kimi kesimlerce ihtiyatla karşılanmaktadır. Akademisyenlerin, sanayicilerin ve işadamlarının büyük çoğunluğunun bu konudaki çalışmaları destekleyen, olumlu görüşler taşıdıkları görülmektedir. Ancak, Avrupa Topluluğu ülkelerinde uygulanan ve çok farklı aşamalarda, çok farklı konuları destekleyen teşviklerin Türkiye' de tam anlamıyla uygulanmadığını göz önüne alacak olursak belli sahalarda rekabet güçlüklerinin yaşanabileceğini iddia etmek de yersiz olmayacaktır.

Türkiye açısından ihracatın ve yatırımların desteklenmesi gerek bu süreç açısından ve gerekse bazı yurtiçi ekonomik ve siyasi sorunların çözümü açısından önemli bir etki meydana getirecektir. Bunları şu şekilde özetleyebiliriz.

- Türkiye' nin yıllık nüfus artış hızı %2.5' tur. Yani her yıl 1.5 milyon kişi nüfusumuza eklenmektedir. Bu nüfusa iş imkânları sağlayabilmek için yeni istihdam alanlarının açılması zorunludur. Bunun tek yolu ise yeni yatırımlardır.

- Nüfus planlaması çalışmalarının yanısıra, Türkiye' de artan nüfusun beslenebilmesi için tarımsal faaliyetlere büyük önem verilmesi gerekmektedir. Son on yıllık süreçte, sanayi tesislerine verilen büyük teşvikler sonucunda, verimli tarım arazilerinin bilinçsizce sanayi tesisleri tarafından işgal edilmesi ve önlenemeyen göçler ile bu arazilerin yerleşime açılması, Türk tarımına ciddi bir darbe vurmuştur. Konya ovasının bütün Avrupa' yı besleyebileceğinden söz edilirken, aynı ovanın Konya' yı besleyemeyecek bir hale geldiği görülmektedir. Nitekim son günlerde buğday ithalatı ile ilgili arayışlar bunun bir göstergesidir. Bu nedenle tarımsal yatırımlar desteklenmeli ve çiftçi ile ilgili sübvansiyonlar günümüz koşullarına uygun bir hale getirilmelidir.

- Anadolu stratejik konumu itibariyle her zaman tehdit edilen bir bölge olmuştur. Dolayısıyla Anadolu' da yerleşik toplumların savunma harcamaları yüksektir. Bu tür harcamaların bütçe üzerindeki yükünün azaltılabilmesi için yeni iş sahaları açılmalı, ticaret geliştirilmeli, yatırımlar artırılmalı ve dolayısıyla vergi toplanabilecek yeni imkânlar oluşturulmalıdır.

- Türkiye' deki sınai yapı oldukça dengesizdir. Dolayısıyla gelir dağılımı bozuktur ve demografik yapı da her geçen gün bozulmaktadır. Bunun yanı sıra bölgelerarası gelişmişlik farkları çok yüksektir. Bölgelerin gelişmişlik düzeyini birbirine yakınlaştırabilecek bir kalkınma politikası ile birlikte az gelişmiş bölgelerde yatırımların canlandırılması ve bu bölgelerde son yıllarda gittikçe şiddetlenen siyasi sorunların çözümlenebilmesi açısından tutarlı bir teşvik politikası zorunludur.

- Türkiye' nin dış borcu 60 milyar doları, iç borcu ise 200 trilyon lirayı bulmuştur. Bu borcun istikrarlı bir şekilde geri ödenebilmesi ve borç stoğunun azaltılabilmesi açısından döviz gelirlerini artıcı yatırımlar ve hizmetler daha çok teşvik edilmelidir.

3. Türkiye' de Teşvik Politikalarının Gelişimi

Ülkemizde, yatırımların ve ihracatın teşviki ile ilgili ilk önlemler çeşitli aşamalardan geçerek 1923' ten günümüze kadar gelmiştir. Türkiye' de ilk ciddi uygulama 1 Ocak 1329 tarihli "Teşviki Sanayii Kanun Muvakkiti" ile yapılmıştır. Ancak adı geçen yasa ve bu konuda 1924 yılında yapılan değişiklikler, beklenilen sonuçları getirememiş ve ümit edilen başarıya ulaşılamamıştır.

17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir' de ilk olarak Sanayi Kongresi yapılmış ve tarım, sanayi, ticaret ve el emeği konularında önemli kararlar alınmış ve oybirliği ile "Misak-ı İktisadi" tespit ve kabul olunmuştur.

Teşvik tedbirleri konusunda diğer bir adım 15.6.1927 tarihli Resmi Gazete' de yayınlanan 18.5.1927 tarih ve 1055 Sayılı Teşviki Sanayi Kanunu' dur. Bu yasa ile öngörülen teşvik tedbirlerinin başlıcaları şunlardır.

- Arazi istimlaki ile arazinin bedelsiz olarak tahsisi,
- Kredi ile bina ve arazi devri,
- Vergilerden muafiyet,
- Hisse senetlerinde damga resmi muafiyeti,
- Gümrük muafiyeti,
- Taşımacılık ücretlerinde indirim,
- Prim ödemesi,
- Bazı girdilerde fiyat indirimi,
- Tercihli alım.

Bu yasa 1 Haziran 1927 ile 1 Haziran 1942 tarihleri arasında yürürlükte kalmıştır. 1929 Buhranı, II. Dünya Savaşı gibi dünya ekonomisini derinden etkiliyen toplumsal olaylar sonucunda müdahelecilik yılları denilen kamu ekonomisinin egemenliği devri başlamıştır.

Teşvik politikamızdaki ilk ciddi arayışlar ise planlı dönemle birlikte başlamıştır. Birinci planda, özel sektörün kalkınmada etkin bir rol oynamasını sağlamak için, teşvik tedbirlerine önem verilmesi üzerinde durulmuş ve vergi indirimleri, gelişmemiş bölgeler için özel tedbirler ve ihracatta vergi iadesi sistemi öngörülmüştür.

19 Şubat 1963 tarih ve 202 Sayılı Yasa ile 193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununa bir bölüm eklenmek suretiyle, yurdumuzda ilk defa olarak yatırım indirimi uygulaması başlatılmıştır.

14 Mayıs 1964 tarih ve 474 Sayılı Yasa ile yatırım malı ithalinde alınan vergi ve resimlerin taksitlendirilmesi veya muaf tutulması ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu' na yetki verilmiştir. Zaman içerisinde günümüze kadar; Bina İnşaat Harcı İstisnası, Yatırım Finansman Fonundan Faydalanma, Vergi Resim Harç İstisnası, Döviz Tahsisi, Aynî ve Nakdi Dış Kredi Kullanma İmkânı, Teşvik Primi,

Kaynak Kullanımı Destekleme Primi, KDV İadesi, KDV Ertelemesi, Konut Fonu Muafiyeti gibi çeşitli ve değişik teşvik araçları mevzuatımıza dahil edilmiştir.

4. Yürürlükteki Teşvik Rejimimizde Yer Alan Teşvik Araçları

1993 yılına ait olmak üzere ihracatın ve döviz kazandırıcı faaliyetler ile yatırımların teşvikine ait esaslar 29 Ocak 1993 tarih ve 21480 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanmıştır. Bu karar çerçevesinde uygulanmakta olan teşvik tedbirleri şu şekildedir.

Yatırımların teşviki ile ilgili olanlar;

1. Gümrük muafiyeti ve/veya ithalat rejimi kararına istinaden ithalat,
2. Yatırım indirimi,
3. Teşvik kredileri,
4. Vergi, resim, harç istisnası,
5. Yatırım finansman fonundan faydalanma,
6. Bina inşaat harcı istisnası,
7. KDV ertelemesi,
8. Teşvik primi,
9. SSK Primi - Konut Edindirme yardımı - Tasarrufu teşvik kesintisi iadesi,
10. Enerji teşviki,
11. İlave istihdam teşviki.

İhracatın teşviki ile ilgili olanlar;

1. Vergi, resim, harç istisnası,
2. Gümrük muafiyetli ithalat,
3. 1615 Sayılı Gümrük Kanununun 118. maddesi gereğince geçici kabul yolu ile yapılacak ithalatta gümrük muafiyeti,
4. İhracat sayılan satış ve teslimler ile hizmet ve faaliyetlere tanınan gümrük muafiyetli ithalat ve vergi, resim, harç istisnası,
5. Konut fonu muafiyeti,
6. Enerji indirimi ve/veya muafiyeti.

B. TEŞVİK REJİMİMİZİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Teşvik Tedbirlerinin Anlaşılabilirliği ve Genelliği

Teşvik Mevzuatımızda yer alan teşvik araçları ve bunların uygulama esasları ile ilgili hükümler 1980 yılı başına kadar oldukça karışık bir görünüm almıştır. 24 Ocak Kararları ile yeni getirilen çeşitli teşvik araçları mevzuatı daha da anlaşılmaz bir hale getirmiştir. 1984 yılından itibaren teşvik rejimimizde köklü reformlara girişilmiş ve bu hareketin bir sonucu olarak yeni getirilen bazı teşvik araçları ile birlikte, "Fizibilite Etüdü" uygulamasına bir sınır getirilerek, küçük yatırımların 2 sayfalık bir "Teşvik Formu" ile Teşvik Belgesine bağlanması esası getirilmiş ve bu yıldan itibaren teşvik belgesi alan girişimci sayısında büyük artış görülmüştür. Ancak mevzuatın sadeleştirilmesine yönelik herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Üstelik, zaman içinde getirilen yeni düzenlemeler ve bazı açıklayıcı hükümler ile mevzuat giderek kabarmış ve eskisinden daha karmaşık bir hal almıştır. Uygulamacıların pek çoğu mevzuatın karmaşıklığından ve bu nedenle hatalara yol açtığından dolayı yakınmaktadırlar. Bu sakıncaları ortadan kaldırabilmek için teşvik mevzuatı açık, sade ve teşviklerden yararlanacak olanların takip edip anlayabileceği bir dille hazırlanmalıdır. Özellikle 1994 yılı mevzuatının hazırlıklarının yapıldığı şu günlerde bu konunun dikkatle ele alınması gerekmektedir.

Türk Teşvik Mevzuatı' nın anlaşılabilirliğini yitirmesinin en önemli nedenlerinden biri de teşvik tedbirlerinin genelliği hususuna gereken önemin verilmemesidir. Bugünkü Teşvik Mevzuatımız özel ve kayırımcılığa müsait ifadelerle doludur. Özellikle, VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde sadece sermaye şirketlerinin desteklenmesi, küçük ve orta ölçekli gelir vergisi mükelleflerini büyük sermaye şirketleri karşısında güçsüz bırakmıştır.

Örneğin, ileride de değinileceği gibi yatırım indirimi gelir vergisi mükelleflerinin yararlanamayacağı bir şekle sokulmuştur. Yasal bir hak olmasına rağmen, sadece kurumlar tarafından uygulanabilmektedir. Aynı şekilde, Kurumlar Vergisi Kanununda düzenlenen Sanayi Ürünü İhracat İstisnasından da gelir vergisi mükellefleri yararlanamamaktadır. Önemli bir teşvik aracı olmasına karşın bu istisna yıllık teşvik tedbirleri kapsamında yer almamaktadır.

Kısa dönemde, 1994 Yılı Teşvik Mevzuatı hazırlanırken; diğer yasalarda yer alan teşvik araçlarını da kapsayacak biçimde ve girişimciler arasında gelir - kurumlar vergisi mükellefi ayırımı yapmadan hepsini bir arada ele alan ve herkesin

aynı derecede yararlanacağı teşvik tedbirlerinden oluşan, yani genellik özelliği taşıyan ve anlaşılabilir bir mevzuat hazırlanmasına dikkat edilmelidir.

Uzun dönemde ise, Türk Vergi Sistemi dahilinde yer alan bütün muafiyet ve istisnalar gözden geçirilmeli, gereksiz olduğuna inanılan ve kayırımcılığa yol açanlar mevzuattan çıkarılarak Türk Vergi Sistemi ile Türk Teşvik Sistemi arasında bütünlük sağlanmalıdır. Bununla birlikte, gelir üzerinden alınan vergilerin oranlarında indirime gidilerek kurumlar vergisi oranı %25' e çekilmeli ve gelir vergisi tarifesi yine altı basamaklı olmak üzere, beşer puanlık artışlarla %10' dan başlatılmalıdır. Unutulmamalıdır ki, en büyük teşvik mali yüklerin hafifletilmesidir.

2. Yatırımların Sınıflandırılması ve Bölgesel Teşvik Uygulaması

Teşvik Mevzuatımıza göre yatırım konuları "Normal" ve "Özel Önem Taşıyan Yatırım" konuları olarak ikiye ayrılmıştır. Bununla birlikte yatırım yerine göre; "Normal Yöre", "Kalkınmada Öncelikli Yöre", "Gelişmiş Yöre", "Serbest Bölge", "Organize Sanayi Bölgesi" ayırımlarına gidilmiş ve kalkınmada öncelikli yöreler de kendi aralarında "Birinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler", "İkinci Derecede Kalkınmada Öncelikli Yöreler" olarak tekrar sınıflandırılmıştır. Bütün bu ayırımlar çerçevesinde, teşvik tedbirleri her bir bölge için ayrı ayrı uygulanmaktadır.

Gerek gelişmiş, gerekse az gelişmiş pek çok ülke yurtiçindeki yöreler itibariyle gelişmişlik düzeyini dengelemek amacıyla bölgesel teşvik sistemini uygulamaktadır. Holanda, Ürdün, Yunanistan, İtalya, İspanya, Almanya ve Portekiz bu ülkeler arasında sayılabilir.

Hollanda, dünyanın en gelişmiş ülkelerinden biri olmasına rağmen, ülkeyi çeşitli gelişmişlik bölgelerine ayırarak bu yörelerdeki çeşitli yatırımlara %15-%35 arasında vergi muafiyeti tanımıştır. Ayrıca, gelişmekte olan yörelerdeki makine, endüstri binaları ve bilimsel araştırmaları ile ilgili yatırımlarda hızlandırılmış amortisman oranı %25-%200 arasında değişmektedir.

Aynı şekilde İtalya' nın güneyinde Mezzogiorno Bölgesinin kalkınması amacıyla, bu bölgede faaliyette bulunan otel, lokanta ve diğer hizmet birimlerinde, maliyetlerin %50 ile %75' i karşılıksız devlet yardımı olarak kendilerine

ödenmektedir. Böylece yörenin hizmet maliyeti ucuzlamakta ve buralar cazip hale gelmektedir. Mezzogiorno Bölgesinde yatırım yapmak isteyen yatırımcılara vergi ertelemesi, nakit yardımları, düşük faiz oranlarında uzun vadeli krediler ve sosyal sigortalar düzenlemeleri şeklinde kolaylıklar sağlanmaktadır. Ayrıca, bu bölgede kurulan işletmelerin dışında oteller, turistik tesisler ve bunlara araç ve gereç temin eden teknik organizasyonlar 10 yıl süreyle gelir ve kurumlar vergisinden müstesnadır. Yine, yeni teknoloji ile kurulan fabrikalar 10 yıl süreyle yerel gelir vergisinden istisna edilmiştir.

İrlanda' nın kuzeyinde, bölgeyi kalkındırmak amacıyla, devlet tarafından, değişik bir uygulama olarak, ödenen kurumlar vergisinin %80' i yatırımcıya iade edilmektedir.

Portekiz' de bölgesel teşviklerin hangi iller veya belediyeler olduğu liste olarak yayınlanmaktadır. Bu yörelerde, sermaye-yoğun yerine emek-yoğun işletmeler tercih edilmekte ve teşvik edilmektedir. Ayrıca, gelişmekte olan yöreleri kalkındırmak amacıyla, devlet tarafından sanayi yerleri, organize sanayi bölgeleri ve sanayi arsaları temin edilmekte veya girişimciye alt yapı maliyetinin %15' i oranında parasal yardımlar yapılmaktadır. Buna ek olarak, projenin %10' unu geçmemek koşuluyla her yeni istihdam alanı için 300.000.- Escudo prim desteği yapılmaktadır.

İspanya' da bölgesel kalkınmayı dengelemek amacıyla yöreler 4 kategoriye ayrılarak çeşitli yatırım iade oranları uygulanmaktadır. Bu uygulama, V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Türkiye' de uygulanan kaynak kullanımı destekleme primine benzemektedir. Buna göre; birinci bölgeye toplam yatırımın %50' si, ikinci bölgeye toplam yatırımın %40' ı, üçüncü bölgeye toplam yatırımın %30' u ve dördüncü bölgeye toplam yatırımın %20' si kadar yatırım iadesi yapılmaktadır. Ayrıca, ucuz faizli ve uzun vadeli yatırım kredileri, vergi, resim, harç istisnası, sosyal sigorta işveren prim kesintisinde %50 sübvansiyon ve yeni yatırımda istihdam edilen kişilere iki yıla kadar sosyal sigorta primi muafiyeti uygulamaları da mevcuttur.

Fransa' da üçlü bölgesel yapı vardır. Bunlar; normal yöreler, ikinci derecede geri kalmış yöreler ve birinci derecede geri kalmış yörelerdir. Geri kalmış yörelerdeki yeni, tevsii, modernize ve güç durumdaki bir işletmeyi devralma şeklindeki yatırımlar için teşvik primi ödenmektedir. Prime hak kazanabilmek için yatırım

tutarının 20 milyon franktan fazla olması gerekir. Prim tutarı yatırım tutarının %25 ve %17' sini aşmamak üzere her yeni işgücü için birinci derecede geri kalmış yöreler için 5.000 ve ikinci derecede geri kalmış yöreler için 3.500 franktır. Bunun dışındaki teşvikler diğer tüm yöreler için geçerlidir.

Komşumuz Yunanistan' da ise dört dereceli bir gelişmiş bölge uygulaması vardır. Bölgeler A-B-C-D olarak ayrılmış ve her bölgeye özel teşvikler verilmiştir. Toplam yatırımın vergi muafiyet oranı B Bölgesinde %40, C Bölgesinde %55 ve D bölgesinde %70' tir. Yıllık kârdan düşülen maksimum muafiyet hadleri B Bölgesinde %60, C Bölgesinde %75 ve D Bölgesinde %90' dır.

Bölgesel teşvik uygulaması açısından Türkiye ile Yunanistan benzer özellikler taşımasına rağmen her iki ülkenin bölgelerarası gelişmişlik düzey farklılıkları aynı derecede değildir. En az gelişmiş Thesprotia Bölgesi, İç Anadolu' nun gelişmişlik düzeyindedir.

Ülkemizin geri kalmış bölgeleri bir çok açıdan son derece kısırdır. Bunun yanı sıra gelişmiş bölgelerimiz içinde geri kalmış sahalar da bulunmaktadır. Bu bölgelerde yatırımların ve ihracatın teşviki ülkenin hem politik hem de ekonomik bazı sorunlarının çözümünde kilit görevi görecektir. Bunun için, öncelikli olarak kalkındırılması gereken bölgeler ve iller belirlenmiş ve iki dereceli bir sınıflandırma yapılmıştır.

Kalkınmada öncelikli yöreler dışında, normal ve gelişmiş yöreler olarak ülke genelinde üçlü bir ayırım söz konusudur. Gelişmiş yörelerde, Büyükşehir Belediye sınırları dahilinde, ancak Serbest Bölge ile Organize Sanayi Bölgeleri hariç, hiç bir yatırım teşvik edilmemelidir. Gerçekten de bu yöreler yatırıma doymuş ve çok ciddi kentsel sorunlar ortaya çıkmıştır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde ise ikili bir sınıflama yerine bütün geri kalmış bölgeler tek bir kategoride toplanarak hepsine aynı teşvik tedbirleri uygulanmalıdır. Daha önce de savunduğumuz teşvik tedbirlerinin genelliği idealine ulaşabilmek ve selektif karakterli uygulamalardan uzaklaşmak için bu tip dar kapsamlı bölge ayırımları daha faydalı olacaktır.

Teşvik mevzuatımızdaki bölgesel ayırımı bu şekilde düzenledikten sonra alınması gereken diğer önlemleri de şu şekilde sıralayabiliriz;

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde büyük bir toprak reformu yapılmak zorundadır. 50 yıldan beri vaadedilen toprak reformu sürekli sözde kalmıştır. Verimli kamu arazileri ve hatta gerekirse büyük toprak sahiplerinin arazileri kamulaştırarak küçük çiftçiye dağıtılmalıdır. Topraklandırılan köylü yem, gübre, hayvan, tohum ve tarımsal ilaçlar gibi tarımsal girdiler yönünden desteklenmelidir. Ayrıca düşük faizli krediler ile tarımda mekanizasyona gidilerek bölgenin tarımsal açıdan gelişimi sağlanabilir.

Sanayi yatırımları açısından bölgenin cazip hale getirilebilmesi için; gerekirse yatırım malları faizsiz ve uzun vade ile devlet tarafından sağlanmalı, bölgede istihdamı artıran her türlü yatırım teşvik edilirken, bu işletmelerde çalıştırılacak işçilerin ücretleri beş yıl boyunca gelir vergisinden istisna edilmeli ve bunların sigorta primleri devlet tarafından karşılanmalıdır. Ayrıca bu işletmelerin kazançları da beş yıl süreyle her türlü gelir vergisinden müstesna tutulmalıdır.

Bugün, bu bölgelerde uygulanan %100' lük yatırım indirimi başarılı olamamıştır. Yatırım indirimi, eğer kurumun kazancı varsa ve toplam sabit yatırım tutarı üzerinden, indirimden istifade edilebilecek harcamalarla sınırlandırılmıştır. Bu da, enflasyon nedeniyle bir kaç yıl içinde düşülebilmektedir. Oysa beş yıllık bir istisna yatırımcılar açısından son derece cezbedicidir.

3. Ek Mükellefiyetler

Yatırımcı ve ihracatçılara bir yandan teşvik uygularken, diğer yandan ek mükellefiyetler getirmek teşvik politikasının amaçları ile çelişmektedir. Geçmiş yıllarda uygulanmaya başlayan "Konut Edindirme Yardımı", "Tasarrufu Teşvik Kesintisi", "Konut Fonu" gibi ilave yükümlülükler, bir kaç yıl uygulandıktan sonra yeni bir takım muafiyet ve istisnaları gündeme getirmiştir.

Aynı şekilde, faydalanılan bazı teşvik araçları üzerine de mükellefiyetler getirilmiştir. Örneğin, Yatırım İndiriminden yararlanan bir mükellef, indirdiği tutarın %10' unu gelir vergisi stopajı olarak ödemek zorundadır. Yahut vergi, resim, harç istisnasından yararlanmak isteyen bir mükellef muhakkak ihrac taahhüdünde bulunmak zorundadır, ya da gümrük muafiyetinden faydalanan bir yatırımcı ithal ettiği yatırım malının türüne göre CIF tutar üzerinden (%20-%18-%10-%5) fon ödemek durumundadır.

Bu tür uygulamalar teşvik tedbirlerinin etkinliğini azaltmaktadır. Yatırımcılar hangi teşviklerden istifade edeceklerini düşünecekleri yerde, Teşvik Belgesinin ne tür külfetler getireceğini hesaplamaya başlamıştır. Dolayısıyla teşvik mevzuatımızda net olmaktan çok brüt ifadelerin yer alması hem uygulamaları güçleştirmekte, hem bürokrasiyi ve hem de kırtasiyeyi artırmaktadır. Bu ifadeler mümkün olduğunca netleştirilmelidir. Bu konuda yapılması gerekenleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- Tasarrufu teşvik primi uygulaması ile birlikte yatırımcılara bu primlerin devlet tarafından belli koşullarda karşılanacağını öngören yeni bir teşvik getirmek zorunda kalınmıştır. Bunun için istenen bilgi ve belgelerin hazırlanması ise yatırımcı açısından çok büyük bir bürokrasi ve kırtasiye külfetidir. Belgelerin hazırlanması ile işlemlerin sonuçlanması arasında geçen süre de ciddi bir zaman kaybına yol açmaktadır. Üstelik tasarrufu teşvik uygulaması liberal ekonominin kuralları ile çelişmektedir. Tasarruf iradi bir olaydır ve tasarruf etme kararı gelir sahiplerine bırakılmalıdır. Mali külfetlerin azaltılmasının en büyük teşvik olacağı görüşü doğrultusunda bu uygulama kaldırılmalıdır. Böylece ek maliyet gerektiren muafiyet ve istisnalara da gerek kalmayacaktır. Kaldı ki bu fonda toplanan paraların hangi amaçlar doğrultusunda kullanıldığı da merak konusudur.

- Konut Edindirme Yardımı uygulaması ile birlikte işveren tarafından istihdam edilen personel adına yapılan ödemeler de teşvik kapsamına alınmıştır. Bugün, devletin konut politikasını uygulayan Emlak Bankası dahi çok küçük ve ucuz maliyetli konutlarını 10 ile 20 yıl arasındaki vadelerle ve aylık 1 ila 2 milyon liradan başlayan taksitlerle satmaktadır. Devletin "Konut Edindirme Yardımı" adı altında aylık bir kaç yüzbin lira ile işverenden ücretli adına para toplaması konut edindirme gerçeği ile bağdaşmamaktadır. Bunun yerine işverenin lojman inşaasına teşvik edilmesi daha tutarlı olacaktır. Özellikle yatırım indirimi kapsamına lojman inşaası ile ilgili giderlerin de alınması ve orta ve uzun vadeli, ucuz faizli krediler ile konut sorununun çözümünde daha etkin olunabilecektir.

- Yatırım indirimi uygulamasında yer alan gelir vergisi stopajı kaldırılmalıdır. Bu uygulama yatırım indiriminin bütün özelliğini kaybettirmektedir.

- Gümrük muafiyeti konusunda da fon uygulamasına son verilmelidir. Zaten Avrupa Topluluğu ile oluşturulacak gümrük birliği sonucunda bu fonlar bir tür tarife dışı engel haline gelecektir.

4. Teşvik Bürokrasisi ve Genel Olarak Mevzuat Hükümleri

Teşvik Belgesinin türüne göre; ihracatı teşvik belgeleri özel ve tüzel kişilere, yatırım teşvik belgeleri ise sadece kurumlar vergisi mükelleflerine verilmektedir. Bu durum gelir vergisi mükellefi olan gerçek kişiler ile küçük ve orta ölçekli bir çok işletmeyi devletin gözardı etmesinden başka bir şey değildir. Teşvik Belgesi alınabilmesi ile ilgili genel hükümler ve bürokratik uygulamalar ile ilgili sorunları ve bunlar için yapılabilecek çözüm önerilerini şu şekilde sayabiliriz;

- Teşvik Bürokrasisi konusunda yapılacak ilk değişiklik, yatırım teşvik belgelerinden gerçek kişilerin de yararlanmasını sağlamak olacaktır. Ülke içindeki fırsat eşitliğinin herkes açısından aynı derecede olabilmesi için, ya bütün mükelleflerin aynı teşviklerden istifade ediyor olması ya da hiç bir mükellefin devlet tarafından desteklenmemesi gerekir. Aksi taktirde devlet yatırımları teşvik etmek yerine, yatırımcılar arasındaki fırsat eşitliğinin bozulmasına yol açacaktır. Bu da haksız rekabetin ortaya çıkması ve yurtiçindeki gelir dağılımının bozulması ile sonuçlanır.

Özellikle, konfeksiyon ve gıda üretiminde, büyük sabit yatırım gerektirmeyen bir çok küçük ve orta ölçekli işletme çok zor koşullarda çalışmaktadır. Ayrıca, yeterli teşvik olmadığı için pek çoğu yeni teknolojilere yönelememektedir. Bugünkü mevzuat dahilinde şirketleşmeye yönelen bu işletmeler, bu sefer de bürokratik engellerle karşılaşmaktadırlar. Bu bürokratik engeller ise büyük ölçüde caydırıcılık özelliği göstermekte ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyümesini güçleştirmektedir. Dolayısıyla bugünkü mevzuat, büyük şirketler lehine işler hale gelmiştir.

- Yatırım teşvik belgesi alabilmek için belirlenen asgari yatırım tutarı genel olarak 5 milyar liradır. Bu tutar çok yüksektir. Her ne kadar yatırım konusuna ve bölgesine göre farklı yatırım tutarları uygulanmaktaysa da, ülke genelinde birbirine yakın oranlar seçilerek yatırımların teşvik edilip edilemeyeceği konusunda bölge ölçütünün ön plana çıkarılması daha faydalı olacaktır. Örneğin, 1994 yılı için kalkınmada öncelikli yörelerde teşvik edilebilecek asgari toplam sabit yatırım tutarı 100 milyon lira, normal yöreler ile özel önem taşıyan yatırım konularında 1 milyar lira ve gelişmiş bölgelerdeki organize sanayi bölgeleri ile serbest bölgelerde yapılacak yatırımlarda 2.5 milyar lira olmalıdır.

- Gelişmiş yörelerdeki tevsi ve modernizasyon yatırımlarına teşvik verilmesine devam edilmelidir. Ancak tevsi yatırımlarda öngörülen kapasite artışı maksimum %100' dür. Bu hüküm günümüzün teknolojik koşullarına aykırıdır. Yeni geliştirilen bazı teknolojiler ile aynı üretim dalında, üretimi bir kaç katına çıkarmak mümkündür. Ancak yatırımda öngörülen kapasite artışı %100' ü aşıyorsa, bugünkü mevzuatımıza göre bu yatırım tevsii değil komple yeni bir yatırım kimliğine bürünmektedir. Dolayısıyla yeni yatırımların dahil olduğu prosedüre tabi olmaktadır. Bu sistemin değiştirilerek, 1994 yılı mevzuatı hazırlanırken; aynı işletme dahilinde ve aynı tesis içinde yapılacak ve mevcut ürünün kapasitesini bir kaç katına çıkarabilen gelişmiş teknoloji yatırımlarının da tevsi yatırım olarak kabul edilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca tevsi yatırımlarda, işletmenin en az beş yıl aynı iş kolunda faaliyet gösteriyor olması şartı aranmaktadır. Halbuki yeni kurulan bir işletmenin bir kaç yıl içinde tevsi bir yatırıma gitmesi, eğer yapılacak incelemeler sonucunda ulusal ekonomimiz açısından bir sakınca taşımıyorsa, bu yatırımın teşvik edilmesi için beş yıl beklenmesi son derece anlamsızdır. Böyle bir uygulama yerine, "işletme bir işkolunda üretime geçtikten en az bir yıl sonra aynı ürün ile ilgili olarak tevsi yatırıma gidebilir" şeklinde bir düzenleme yapılmalıdır.

- Yatırım teşvik belgesi alabilmek için Merkez Bankası nezdindeki "Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu" na yatırılması gereken teminat tutarları, kalkınmada öncelikli yörelerde 10 milyon TL. ve diğer bölgelerdeki yatırımlarda 30 milyon TL.' dır. Kalkınmada öncelikli yörelerde yatırımların canlandırılabilmesi açısından geçici bir mükellefiyet niteliğinde olan bu uygulamanın belli bir süre için kaldırılması çok daha büyük fayda meydana getirecektir. Diğer yörelerde ise, yatırımcının ciddiyetini ortaya koyması açısından anlamlı olan bu uygulama normal prosedürünü takip etmelidir.

- Genel Teşvik Tablosunda yer alan yatırım konuları arasında çok önemli sayılabilecek bazı sektörlerin yer almaması teşvik rejimimizin eksik yönlerinden biridir. Örneğin, kuyumculuk ve altın ticareti ile ilgili teşvik edici hiç bir hüküm bulunmamaktadır. İleride bu sektörün teşvik edilebilirliği konusuna kapsamlı olarak değinilecektir. VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile ilgili düzenlemeler yapılırken bu tür sektörler de ele alınmalı ve gerek yatırımlar gerekse ihracat açısından bu sektörlerin desteklenmesine çalışılmalıdır.

- Teşvik edilmesi konusunda ciddi tartışmalar yapılan bir diğer konu da bisiklet üretimidir. Genel Teşvik Tablosu' nda bisiklet üretimi ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmadığı için, bisiklet üretimine yönelik olarak yapılan teşvik belgesi talepleri uzunca bir süreden beri bekletilmektedir. Genel Teşvik Tablosunda "bisiklet" olarak spesifik bir ifade bulunmamasına rağmen bisiklet konusunun madeni eşyaya mı yoksa taşıt araçları bölümüne mi girdiği konusunda bir türlü karar verilememektedir. İhraç imkânları da göz önüne alındığında son derece faydalı sayılabilecek olan bu yatırım konusu ile ilgili olarak açıklayıcı bir hüküm getirilmesi bir zorunluluk halini almıştır. 1994 Yılı Mevzuatı hazırlanırken bu konunun da ele alınması gerekmektedir.

5. Yatırım İndirimi İle İlgili Sorunlar

193 Sayılı Gelir Vergisi Kanununa eklenen"Yatırım İndirimi" başlıklı bölümde yer alan Ek Madde 1' e göre "Ticari veya zirai kazançları üzerinden vergiye tabi mükelleflerin (adi, kollektif ve adi komandit şirketler dahil) yaptıkları yatırımlar, bu bölümde yazılı kayıt ve şartlar dahilinde ilgili kazançlardan indirilir." denilmektedir.

Buna karşın VI. Beş Yıllık Kalkınma Plan ile ilgili Bakanlar Kurulu Kararına göre, söz konusu plan döneminde sadece sermaye şirketlerinin teşvik edileceği belirtilmektedir. Ayrıca, her yıl yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararlarında olduğu gibi, 29 Ocak 1993 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 93/4000 sayılı "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesine Ait Esaslar" konulu Kararda da VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı hükümlerine göre hareket edilerek sadece tüzel kişilere yatırım teşvik belgesi verileceği belirtilmektedir.

Aynı şekilde, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca yayınlanan "Yatırımların, Döviz Kazandırıcı Hizmetlerin ve İşletmelerin Teşviki ve Yönlendirilmesi" ile ilgili 93/2 no' lu tebliğin 14. maddesine göre "Yatırım İndirimi gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerine tanınan bir vergi istisnasıdır. Ancak, bu tebliğin istinad ettiği kararname hükümleri gereğince teşvik belgesi sermaye şirketlerine verildiği cihetle, bu teşvikten gelir vergisi mükellefleri istifade edemez" denilmektedir.

Bu durum ciddi bir mevzuat karmaşasına yol açmaktadır. Yasa ile verilen bir hak, bir Kanun Hükmünde Kararnamenin vermiş olduğu yetkiye dayanılarak çıkarılan başka bir Bakanlar Kurulu Kararı ile kaldırılmaktadır. Bu işlem hukuka

aykırıdır. Dolayısıyla 202 Sayılı Kanunun 16. maddesiyle getirilen yatırım indirimi uygulamasının gerçek ve tüzel kişilere tanınan bir istisna olduğu göz önüne alınarak, yatırım teşvik tedbirleri kapsamına gerçek kişilerin alınması gerekmektedir. Keza, söz konusu kanunun müteakip maddelerinde yatırım indiriminden yararlanacak olanların yatırım teşvik belgesi ve yatırım indirimi belgesi almış olmaları gerektiği ifade edilmektedir. Hal böyle olunca, yatırım teşvik belgesi almaya hak kazanamayanlar yatırım indiriminden de yararlanamamaktadırlar.

Bu tür karmaşıklıklar, vergi sisteminden habersiz ve politik kökenli bürokratlardan kaynaklanmaktadır. Teşvik mevzuatında ve vergi mevzuatında uzmanlaşmış kişiler tarafından mevcut sistem gözden geçirilerek hukuka aykırı bölümler düzeltilmeli ve her iki mevzuat bütünleştirilmelidir.

Yatırım indirimi uygulamasındaki gelir vergisi stopajı ile ilgili önerimiz, vergiye tabi kurum kazancından indirilen tutara uygulanan %10' luk gelir vergisi stopajının kaldırılması yönündedir. Ayrıca; işletme sermayesi, personel lojmanları inşaası ve tefrişi, arsa veya arazi tedariki, yedek parça temini, esas proje dışındaki münferit tesisat, makina, araç mübayaası için yapılan harcamalara yatırım indirimi uygulanmamaktadır. Bu kısıtlama kapsamında personel lojmanları inşaasının yer alması son derece yanlıştır. Tamamen sosyal refah düzeyi ile ilgili olan lojman inşaasının teşvik edilmesi için bu harcama kalemine %100 yatırım indirimi uygulanmalıdır. Ancak lojman tefrişinin yatırım indiriminden istifade ettirilmemesine yönelik herhangi bir değişiklik yapılması o kadar gerekli değildir. Böylelikle ülkemizin ciddi sorunlarından biri olan konut sorunu kısmen ve geçici olarak önlenebilecektir. Aksi takdirde çok düşük konut edindirme yardımı ödemeleriyle bu tür sorunların çözülmesi mümkün değildir.

Yurt dışında kullanılmış olan ancak Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığınca uygun görülen makine ve tesislerin ithali halinde yatırım indirimi uygulanabilmektedir. Ancak bu yolla ülkemize geri teknoloji girişi de teşvik edilebilmektedir. Bunun önlenebilmesi için, kullanılmış tesis ithalinde teknolojiyi denetleyecek bir birim oluşturulmalı ve yatırımcıdan eski teknolojinin ithal edilmeyeceğine dair bir taahhütname alınmalıdır.

Yatırım indirimi oranlarına yönelik önerilerimiz şu şekildedir: Gelişmiş yörelerde (Kocaeli ve İstanbul ile Ankara, İzmir, Bursa ve Adana Büyükşehir Belediye Sınırları Dahili) yapılacak yatırımlarda %30, normal yörelerdeki yatı-

rımlarda %40, özel önem taşıyan sektörler, su ürünleri ve bilimsel araştırma-geliştirme yatırımları için %100 olan yatırım indirimi uygulamasına devam edilmelidir. Zırai yatırımlarda %40 olan yatırım indirimi %100' e çıkarılmalıdır. Ancak tarımsal kesimde ciddi bir vergi reformu yapılarak küçük çiftçi muaflığı kaldırılmalı ve bu alanda çalışan işletmelerin vergi denetimi artırılarak, vergi mükellefiyeti yaygınlaştırılmalıdır.

Kalkınmada öncelikli yörelerde yatırım indirimi uygulamasına son verilmelidir. Bu bölgelerde, bugüne kadar uygulanan pek çok teşvik etkili olamamıştır. Onun için daha etkin teşvik araçlarından faydalanmak gerekmektedir. Örneğin, yatırım indirimi yerine, yeni yapılacak yatırımların 5 yıl süreyle her türlü gelir ve kurumlar vergisinden müstesna tutulması sağlanmalıdır.

6. Teşvik Primi

Cari Teşvik Mevzuatımıza, göre yerli olarak kullanılan makine ve teçhizatın imalatçı firma fatura bedeli üzerinden, nakliye, montaj ve ambalaj giderleri ile özel istek ve vade farkları dışında kalan ve ithal girdi oranı çıktıktan sonraki tutara KDV oranı veya bu orana %10 eklenmek suretiyle Teşvik Primi ödenmektedir. Teşvik Primi, bugünkü şekli itibariyle yatırım malı olarak kullanılan yerli yapım makine ve teçhizata uygulanan bir tür katma değer vergisi iadesidir. Daha önceki mevzuatlar gözden geçirildiğinde, özellikle bu primin %20 ve %25 olarak uygulandığı dönemlerde daha etkin olduğu gözlenmiştir.

Yatırımcılar açısından yerli yatırım mallarına yönelmenin daha avantajlı hale getirilmesi yerli sanayilerin gelişmesi açısından önem taşımaktadır. Bu bakımdan Teşvik Primi uygulamasını yerli imalat sanayiini korumaya yönelik bir önlem olarak da nitelendirebiliriz. Ancak Teşvik Primi oranının yüksek olması yerli sanayi açısından bir takım sakıncaları da beraberinde getirmektedir. Yerli imalat sanayiinin gelişmesi için dış rekabete açılması gerektiği bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla yüksek Teşvik Primi oranları yerli imalat sanayiinin uluslararası rekabette devletçe korunmasının bir göstergesi olarak kalitesiz yatırım mallarına olan talebi artırabileceği gibi, ürün kalitesindeki iyileşmeleri de engelleyebilecektir.

Bunun yanı sıra, Teşvik Primi ile ilgili yasal işlemler oldukça uzun bir prosedürü gerektirmektedir. Özellikle turistik tesis yatırımlarında mefruşat malzemeleri ve diğer ekipmanların çok çeşitli olması, Teşvik Primine esas makine ve

teçhizat ile ilgili prim başvurularının yapılabilmesi için gerekli evrakların hazırlanmasını oldukça güçleştirmektedir. Hangi kalemlerin primden yararlanabileceği, hangilerinin kapsam dışı olduğu konusunda yatırımcılar yeteri kadar bilgi sahibi değillerdir. Mevzuatın bu bakımdan aydınlatıcı hükümler içermesi uygulamayı kolaylaştıracak ve hızlandıracaktır.

Bir çok uygulamada ambalaj, nakliye ve montaj giderleri mal bedelinden ayrılamadığı için, maliyet unsuru olarak fiyatta yer almasına rağmen yer almıyormuş gibi gösterilebilmektedir. Ayrıca çek ve senetle yapılan ödemelerde vade farkları bulunmasına rağmen, peşin satış fiyatıymış gibi beyan edilebilmektedir. Nakliye, montaj ve ambalaj giderleri mal bedeli içinde çok önemli bir paya sahip değildir. Ayrıca bu kalemlerin her biri birer yurtiçi katma değer unsurudur. Yerli yatırım mali talep eden kuruluş aynı zamanda bu kesimlerde de canlılığa sebep olmaktadır. Dolayısıyla malın sadece imalatçı firma peşin satış fiyatını ve ithal girdi oranını gösteren bir belge sisteminin kabul edilmesi bu prosedürün kısaltılabilmesi açısından uygun olacaktır.

Daha önceden %20 veya %25 olarak uygulanan Teşvik Primi için nakliye, montaj ve ambalajlama ile özel sipariş ve vade farklarının indirilmesi, prim oranının yüksek olması nedeniyle katlanılabilen hususlardı. Ancak oran KDV oranına kadar çekilince bu işlemlerin yerine getirilmesi bir yük halini almış ve bir çok satıcı firma nakliye, montaj ve ambalajlama giderleri ile vade farkını peşin satış fiyatından ayırmamaya başlamıştır. Zaten tek taraflı olarak yatırımcı beyanına dayanan bu sistemde yatırımcıyı daha fazla zor duruma düşürmeyecek şekilde, ithal girdi oranı ile aracı satıcıların kârı dışında sadece imalatçı fatura fiyatını dikkate alan ve %15 oranında uygulanan bir Teşvik Primi sistemi, istenen hedeflere ulaşabilmek ve istenen sonuçları elde edebilmek açısından daha verimli olacaktır.

7. Vergi, Resim, Harç İstisnası

Vergi, resim, harç istisnasından yararlanabilmek için alınacak teşvik belgesine istinaden yapılacak yatırımın tamamlanmasını müteakip 5 yıl içinde belli bir ihrac taahhüdünü yerine getirmesi gerekmektedir. Bu taahhüt miktarı; gelişmiş yörelerde yapılacak yatırımlarda yıllık üretimin asgari %20' si, normal yörelerde %10' u ve kalkınmada öncelikli yörelerde %5' idir.

Son yıllarda Türk dış ticaretinde önemli değişmeler olmuştur. İhracatımız 10 yıl içinde 1 milyar dolardan 15 milyar dolara çıkmış ve ihraç ürünlerimiz çeşitlenmiştir. Ancak öyle yatırımlar vardır ki tamamen yurtiçi tüketime yöneliktir ya da imalatçının ihracatı gerçekleştirmesi çok güçtür. Bu tür yatırımlarda ihrac taahhüdünde bulunmak son derece risklidir.

Bu istisnanın çıkarıldığı yıllarda ihracat seferberliğine büyük önem veriliyordu. Aynı yıllarda Türk parası konvertibil değildi ve serbest döviz piyasası mevcut değildi. Karaborsadaki dövizi devlet elinde toplama amacı güden o dönemlerdeki anlayışın bir gereği olarak getirilen ihrac taahhüdü uygulaması, bugün dünya pazarına neredeyse entegre olan Türkiye' de herhangi bir olumlu gelişmeye yol açmamaktadır. Aksine yatırımcıya ek bir külfet haline gelmiştir. Zaten ihrac taahhüdünde bulunanların bir çoğu serbest piyasadan tedarik ettikleri dövizi merkez Bankasında bozdurarak bu taahhüdü yerine getirmektedir.

Bize göre, kalkınmada öncelikli yöreler başta olmak üzere ihrac taahhüdü tamamen kaldırılmalı ve vergi, resim, harç istisnası uygulamasına ön koşulsuz olarak devam edilmelidir.

8. Araştırma-Geliştirme Çalışmalarının Teşviki

Son yirmi yıldır Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri araştırma geliştirme faaliyetlerine çok büyük sübvansiyonlar uygulamaktadır. Özellikle üniversiteler ile özel olarak çalışan diğer kuruluşlara yapılan bu yardımların Türkiye' de aynı konuda verilen teşviklere kıyasla çok daha büyük boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Örneğin Finlandiya' da, araştırma-geliştirme, pazarlama, eğitim ve benzeri giderleri karşılamak üzere bütün yatırımcılar proje maliyetlerinin %70' ine kadar çeşitli teşviklerden yararlanırlar. Bu teşvikler tamamen hibe mahiyetindedir. Eğer araştırmalar müşavirlik firmalarına yaptırılıyorsa, araştırma maliyetinin %50' sine kadar yardım yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra ürününü geliştirmek isteyen yatırımcıya geliştirme giderlerinin %50' sine kadar hibe, %75' ine kadar kredi verilerek, ücretsiz teknik yardım sağlanmaktadır.

Danimarka' da yaygın hizmetler veren, bağımsız ve sayıları 30' u bulan "Know-How" merkezleri kurulmuştur. Bu merkezler kısmen devlet tarafından finanse edilmekte ve işletmelerin yatırım ve dış ticaret gücünün artmasına yar-

dımcı olmaktadırlar. Ayrıca, bünyesinde 3.000 kişi çalışan, teknolojik gelişmelere yardımcı olmak üzere firmalara danışmanlık, yeni ürünleri teknolojik teste tabi tutma, patent ve lisans konularında hizmetler sunarak yeni teknolojilerin uygulanmasına yardımcı olan "Teknoloji Enstitüleri" kurulmuştur. Bu enstitüler Teknoloji Konseyi tarafından yönetilmektedir.

Yine Danimarka' da yeni ürün ve üretim yöntemlerinin araştırılması ve geliştirilmesine yönelik yatırımların proje maliyetinin %50-75 kadarı için %7 faizli kredi açılmaktadır. Geri ödeme, projenin tamamlanmasından itibaren 2 yıl sonra başlamakta ve tahakkuk faizi ile birlikte 3 yılı aşan bir sürede ödenmesi tamamlanmaktadır. Şayet proje karlı bir sonuç meydana getirmez ise, bu kredi borcu geri alınmamaktadır.

Almanya' da Sanayi ve Araştırma Dernekleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaptıkları araştırma harcamalarının %40' ını karşılamaktadırlar. Bu konuda bir işletmeye yapılacak yardımın üst limiti yılda 120.000.-DM' dır.

Almanya Araştırma ve Teknoloji Bakanlığı, araştırmalarda kullanılan makinelerin %20' sini azami 500.000.-DM' a kadar karşılayabilmektedir. Ayrıca bu Bakanlık, bir sanayicinin yeni bir teknoloji üretmesi durumunda;

- Fizibilite harcamalarının %90' ını,
- Araştırma ve geliştirme harcamalarının %75' ini ve
- İmalat ve pazarlama harcamalarının %80' ini karşılamaktadır.

Belçika' da, azami 100 işçi çalıştıran ve cirosu 2 milyon Belçika Frank' ı olan işletmelere teknoloji geliştirme teşvikleri sağlanmaktadır. Bir işletmenin yeni bir teknoloji uygulamak istemesi durumunda, dışarıdan sağlanan bir teknik uzmanın personel harcamalarının %80' i bir yıl süreyle karşılanmaktadır.

Ayrıca 500 işçi çalıştıran işletmelere araştırma ve geliştirme yardımları yapılmaktadır. Bir işletme üç yıl içerisinde piyasaya girebilecek yeni bir ürün üzerinde çalışıyorsa, araştırma ve geliştirme masraflarının %80' i karşılanabilmektedir. Bilgisayara dayalı yeni üretim ve imalat teknikleri için ucuz krediler ve risk sermayesi sağlanmaktadır. Bunlara ek olarak her yıl en başarılı teknolojik gelişmelere 3 milyon Belçika Frank' ı tutarında iki adet ödül verimektedir.

İrlanda' da Sanayi Araştırma ve Standartlar Enstitüsü küçük ve orta ölçekli işletmelere teknik danışmanlık hizmeti vermekte ve fizibilite çalışmalarına yardımcı olmaktadır. Bu hizmetler ücretsiz olarak en fazla bir yıl süreyle verilmektedir. Ayrıca, araştırma ve geliştirme çalışmalarının %50' si devletçe finanse edilebilmektedir.

İtalya' da araştırma-geliştirme projelerine yapılan harcamaların %80' ine kadar %4.3 yıllık sabit faizli kredi verilmekte, ayrıca araştırma-geliştirme harcamalarının %40' ına kadar karşılıksız mali yardım yapılmaktadır.

Hollanda' da yeni bir mamul veya yeni bir üretim yöntemi, yepyeni bir hizmet uygulamalarına başlangıçta 6 ay süre ile %40 oranında masraf iadesi yapılmakta, üretim tamamlandıktan sonra ise %25 oranında masraf iadesi yapılmaktadır.

Türkiye' de ise, sermaye şirketleri tarafından gerçekleştirilen ve asgari toplam sabit yatırım tutarı 250 milyon TL. olan araştırma-geliştirme yatırımlarına %100 yatırım indirimi uygulanmakta ve eğitim, öğretim ve araştırma ihtiyaç ve faaliyetleri için, üniversite, akademi, yüksek okullarla, genel mesleki ve teknik öğretim ve eğitim kurumları ile kamu araştırma kurumlarınca faydalanılmak üzere; yıllık yatırım programında yer alan veya uluslararası bir anlaşma gereğince uygulanan bir proje için gerekli yatırım ve işletme mallarının ithalinde, teşvik belgesi aranmaksızın gümrük muafiyeti uygulanmaktadır.

Araştırma-geliştirme yatırımlarının daha ciddi ölçülerde teşvik edilebilmesi için; araştırma kurumları olarak üniversite, yüksek okul, enstitü ve akademiler başta olmak üzere, bu alanda bağımsız çalışan diğer kurumlara gerekli her türlü teknik malzemenin sağlanması için düşük faizli ve uzun vadeli araştırma-geliştirme kredileri verilmeli ve yapılacak faaliyetlerin maliyetine devletin katılım payı asgari %60 olmalıdır. Yani gerçekleştirilen araştırmalar için yapılan harcamalara devlet %60 oranında katılmalıdır.

Araştırma kurumlarının döner sermayelerini güçlendirmek açısından bu kurumların gelir elde etme imkânları artırılmalıdır. Bu kurumların çeşitli mali ve teknik konularda danışman olarak işlev görebilmesi ve projeleri onaylayabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Araştırma kurumlarının Avrupa ve Amerika' daki diğer araştırma kurumları ile doğrudan bilgi alışverişinin sağlanabilmesi için devlet gerekli alt yapıyı oluşturmalıdır. Yurtdışından elde edilecek kaynakların ücretsiz olarak araştırmacılara ulaştırılması sağlanmalıdır.

9. S.S.K. Primi, Konut Edindirme Yardımı, Tasarrufu Teşvik Kesintisi ve Enerji Teşviki

Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı' nın 93/2 No' lu tebliğinin 23. maddesine göre; "Büyük Proje yatırımlarında ve Kalkınmada Öncelikli Yörelerde yapılacak yatırımlarda belgenin orjinal bitiş süresinden başlamak üzere ilk üç işletme yılındaki elektrik tüketiminin %30' u, S.S.K. Primleri işveren hissesinin %50' si, Konut Edindirme Yardımı ve Tasarrufu Teşvik Kesintilerinin işveren hissesinin tamamı Yatırımları ve Döviz Kazandırıcı Hizmetleri Teşvik Fonu kaynaklarından karşılanır." denilmektedir.

Daha önceki bölümlerde konut edindirme yardımı ve tasarrufu teşvik kesintisi uygulamalarının kaldırılmasını önermiştik. Bu durumda mevzuatta yer alan bu teşvik kalemlerine gerek olmayacaktır. Ancak S.S.K. Primleri ücretlilerin sosyal güvenlikleriyle ilgili olduğu için bu uygulamanın kaldırılması düşünülemez. Büyük Proje Yatırımları için uygulanan ve bu primlerinin işveren payının yarısının devletçe karşılanması ile ilgili uygulama gayet faydalıdır. Kalkınmada Öncelikli Yörelerde ise bu prim tutarının 5 yıl süreyle, tamamının devlet tarafından karşılanması daha teşvik edici olacaktır.

1993 yılı itibariyle Büyük Proje Yatırımları, toplam sabit yatırım tutarı 750 milyar liranın üzerindeki yatırımlardır. Özel kesim yatırımlarının yararlanabileceği şekilde düzenlenen Enerji Teşviki ise sadece Büyük Proje Yatırımlarına uygulandığı için bir çok işletme bu teşvikten yararlanamamaktadır. Bu nedenle, enerji teşvikinin kapsamının genişletilmesi gerekmektedir.

Avrupa devletlerinin pek çoğunda üretim tesislerinin enerji maliyeti düşük tutulmaya çalışılmaktadır. Bunun için sanayi cereyanı daha ucuz hesap edilmekte ve akşam 18.00 ile sabah 06.00 arasında elektrik fiyatı %50 daha ucuz kullandırılmaktadır. Böylelikle sınai tesislerinin gece çalışması teşvik edilmektedir.

Kalkınmada öncelikli yörelerde enerji teşvikinin, ilk 5 yıl itibariyle %80' e çıkarılması gerekmektedir. Böylece bu yörelerdeki ağır sanayi yatırımları için

daha cazip gelebilecek bir ortam oluşturulabilir. Diğer yörelerde ise 750 milyar liralık sınır değiştirilerek imalat sanayii ile ilgili yatırımlarının tamamına enerji teşviki verilmesi uygun olacaktır.

Enerji teşvikinin geliştirilmesi ihraç ürünlerinin maliyetlerinin azaltılmasına yönelik bir çalışmadır. Bu durumda ihraç edilebilme imkânı olan sınai ürünlerin fiyatı ucuzlayacak ve ihracatçılar bu ürünleri daha ucuza alarak, uluslararası pazarlarda uygun fiyatla rekabet edebileceklerdir.

10. Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Teşviki

Son yıllarda sermeye şirketleri ile ilgili teşviklerin artırılması küçük ve orta ölçekli bir çok işletmenin şirketleşme yoluna giderek kurum haline dönüşmesine yol açmıştır. Ancak, şirketleşemeyen diğer işletmeler ise bu haksız rekabet ortamında zarara uğramaktadırlar. Gün geçtikçe sorunları büyüyen küçük ve orta ölçekli işletmelerin içine girdikleri darboğazdan kurtulabilmeleri için 1993 yılı içinde başlatılan düşük faizli fon kaynaklı kredi uygulamasına 1994 yılında da devam edilmelidir. Bölgelere göre faiz oranı %10 ile %30 arasında değişen ve yapılacak yatırım bedelinin %60 ile %80' ini karşılıyan bu krediler için ayrılan kaynaklar kısa bir sürede kullanılmıştır. 1994 yılında ayrılacak kaynak miktarının daha tutarlı belirlenmesi bir zorunluluk halini almıştır.

Örneğin, Halk Bankası ve KOSGEB kanalıyla dağıtılan kadın girişimciliği ve ev ekonomisin özendirilmesine yönelik yatırım kredileri için yapılan başvuruların toplam proje tutarı 41 milyar liradır. Oysa bu alana ayrılan kaynak 25 milyar liradır. Dolayısıyla pek çok başvuru daha şimdiden beklemeye alınmıştır.

Çeşitli ülkelerde küçük ve orta ölçekli işletmeler, çok değişik teşvik araçlarından yararlanmaktadırlar.

Örneğin Finlandiya' da, küçük yatırımcıların özel bankalardan alacakları krediler için devletçe garanti verilmektedir.

Kore' de teknoloji-yoğun üretim teknikleri kullanan ya da tarım ve balıkçılık bölgelerinde kurulan küçük ve orta ölçekli işletmeler bu alandaki gelirleri için 4 yıl süre ile gelir ve kurumlar vergisinden muaftır. Bu muafiyet, müteakip 2 yıl için geçerli olmak üzere %50 indirimli olarak devam eder.

Danimarka' da işletmelerin %98' i, en az 6 ve en çok 500 kişiyi istihdam eden küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. 500' ün üstünde kişiyi istihdam eden firma sayısı, sadece 100' dür. Bu küçük ve orta ölçekli işletmelerin teknoloji ve pazar geliştirme konularında gereken ölçülerde yatırım yapmaları gittikçe zorlaşmaktadır. Bu nedenle devlet, çeşitli teşviklerle küçük ve orta ölçekli işletmeleri desteklemeye ve onları yönlendirmeye çalışmaktadır.

Danimarka Küçük Sanayi, Esnaf ve Sanatkarlar Finansman Kurumu küçük ve orta ölçekli işletmelere makine, arsa, fabrika binası alımları ve aynı zamanda ihracatın geliştirilmesi amacıyla 10 yıl vadeli ve yatırım miktarının %80' i tutarında kredi vermektedir. Bu kredilerin faizi, piyasadaki cari faiz oranının %75' i tutarındadır. Ayrıca bu kurum, kalkınmada öncelikli yörelerde, en fazla 75 işçi çalıştıran işletmelere, yatırım miktarının en fazla %45' i oranında uzun vadeli krediler sağlamaktadır.

Kanada' da Ontario Eyaletinde küçük ve orta ölçekli işletmeleri geliştirmek için bu işletmeler yapılan yatırımların %30' u mali teşvik olarak Ontario Eyaletince desteklenir. Ayrıca Kanada genelinde, küçük ve orta ölçekli işletmelere danışmanlık, yönetici eğitimi gibi uzmanlık gerektiren ve ticari nitelikli olmayan hizmetleri sağlayan kuruluşlara hibe ya da yardım yapılır.

Fransa' da yeni kurulan işletmeler ilk iki yıl gelir ve kurumlar vergisinden muaftır. Ayrıca bu şirketler üçüncü yıl için kârlarının %75' i, dördüncü yıl için %50' si ve beşinci yıl için %25' i oranında vergi muafiyetine sahiptirler. Güç durumdaki bir işletmeyi devralan şirketler ilk iki yıl işletme kârı üzerinden vergi ödemezler.

Belçika' da küçük ve orta ölçekli işletmelerle ilgili politika "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Bakanlığı" tarafından planlanmakta ve merkezi hükümet tarafından bütçeden para ayrılmaktadır.

Belçika' da kendi işletmesini kurmak isteyenlere %4-5 faizle 10-15 yıl vadeli ve 500.000. Belçika Frank' ına kadar kredi verilmektedir. En fazla 15 işçi çalıştıran işletmelere, bu sayının üstünde istihdam edilen her fazla işçi için 60.000.- Belçika Frank' ı tutarında teşvik verilmektedir.

Almanya' da küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşlarına, kuruluş esnasında ve verimlilik yükselten tevsi ve değişmelerde, modernizasyon yatırımlarında 300.000.-DM' a kadar %5 faizli ve 10 yıl vadeli kredi verilmektedir.

Türkiye' de ise yeni işe başlayan ticari işletmeler çok ağır bir bürokrasi ve vergi yükü altındadır. Henüz kazanç elde etmeyen işletmeler hayat standardı üzerinden vergi ödemeye başlamaktadır. Hatta yıl sonuna doğru kurulan bazı işletmeler ise, müteakip vergilendirme dönemi ile beraber geçici vergi uygulaması kapsamına girmekte ve henüz masraflar ile gelirler birbirini karşılarken dahi bir sonraki yılın, yani elde edilmemiş gelirin vergisi geçici vergi adı altında ödemektedirler.

Bu uygulamalar, girişimciyi teşvik etmekten çok daha tatlı ve garantili kazanç fırsatı olan spekülatif işlemlere yöneltmektedir. Türkiye' de son dört yıldan bu yana yaşanan durgunluğun belirgin nedenlerinden biri de budur.

Özellikle kalkınmada öncelikli yörelerde yeni işe başlayan ticari işletmeler beş yıl süreyle her türlü gelir vergisi dışında bırakılırken, diğer yörelerde de yeni işe başlayan işletmelerde ilk yıla ait gelir vergisi oranları %10 olarak tek oranlı bir tarife üzerinden uygulanmalıdır. Müteakip yıl içinde artan oranlı tarifeye geçilmelidir. Ancak, işletme sahiplerinin daha önce aynı işkolunda faaliyette bulunup bulunmadığının tesbit edilebilmesi için, her türlü ticari ve sınai işletmenin mesleki odalara kayıtlı olması sağlanmalı ve odalar arasında bilgi alışverişi artırılmalıdır.

Yarım kalmış ve güç durumdaki işletmeleri devralanlar ve tamamlayanların da sermaye şirketi olmak koşuluyla ilk iki yıl kurumlar vergisinden muaf tutulması ve düşük faizli kredilerle desteklenmesi gerekmektedir.

Bugün, devletin küçük ve orta ölçekli işletmeler için uygulamakta olduğu teşviklerin pek çoğu bu tür işletmeler tarafından bilinmemektedir. İstanbul Ticaret Odasınca gerçekleştirilen bir anket sonucuna göre küçük ve orta boy işletmelerin %89' u kendilerine tanınan olanakları bilmemektedir. Bu tür işletmelerin KOSGEB çatısı altında örgütlenmeleri ile birlikte, KOSGEB' in en önemli görevi devletin politikaları ile küçük ve orta boy işletmeler arasındaki ilişkiyi güçlendirmek ve bilgi akışını hızlandırmak olacaktır.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam içindeki payları, Avrupa ile kıyaslandığında oldukça düşüktür. Bu nedenle, emek-yoğun üretim tekniklerini

kullanan projelerin küçük ve orta ölçekli işletmelerce gerçekleştirilebilmesine yönelik bir teşvik politikası izlenmelidir.

Yine bir araştırma sonucuna göre küçük ve orta boy işletmelerin toplam krediler içindeki payı %4' tür. Bu payın artırılmasına yönelik olarak, 1993 yılı içinde, Halk Bankası kanalıyla düşük faizli ve orta vadeli fon kaynaklı kredi uygulamalarına başlanmıştır. Ancak bu kredilerin pek çoğunun iktidar yandaşlarına dağıtıldığı da bir gerçektir. Bunun önlenebilmesi için devletin yasal bir değişiklik yapması değil, klasik politika anlayışının terkedilerek halk için, halk adına idare anlayışının politikacılarda yerleşmesi gerekmektedir.

Ticaret sektörü ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşvik edilebilmesi açısından farklı teşvik kalemleri aramak yerine serbest rekabet piyasası kurallarının tam anlamıyla işleyebileceği bir ticaret ortamının oluşturulmasına yönelik önlemlere ağırlık vermek daha faydalı olacaktır. Örneğin, haksız rekabetin önlenmesi, kayıt dışı ekonominin kapsamının daraltılması, dürüst bir şekilde çalışan küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet imkanlarını artıracaktır. Özellikle tekelleşme eğilimi bulunan alanlarda anti-kartel ve anti-tröst yasaları çıkartılarak bu tür işletmelerin rekabet imkanlarını koruyacak yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Türk vergi sisteminde, hiç bir şekilde kamusal mal niteliği taşımayan, tam aksine tamamen tüketim malı olan ürünleri pazarlayan çeşitli kamusal ve yarı-kamusal kurumlara belli muafiyet ve istisnalar getirilmiştir. OYAK bu konunun en önemli örneğini oluşturmaktadır. Her ne kadar kendi mensuplarına satış yapıyor gibi görünmekteyse de toplumun büyük bir kesiminin istifadesine açıktır. Bu tür kurumların yaygınlaşması, aynı alanda faaliyet gösteren küçük ve orta ölçekli işletmelerin rekabet imkanlarını zorlamaktadır. Dolayısıyla vergi kanunlarında yer alan muafiyet ve istisnaların kamu kurumlarını gözetecek şekilde değil, tüm kesimlere eşit davranacak şekilde yeniden düzenlenmesi ya da tamamen kaldırılması, serbest rekabet ortamının oluşturulabilmesi açısından son derece önemlidir.

Ayrıca, götürü mükellefiyetin tamamen kaldırılması da rekabet eşitliğini sağlayacaktır. Gerçekten de götürü olarak vergilendirilen ve oldukça büyük kazançlar elde eden kesimler, gerçek usulde vergilendirilerek aynı işi yapan diğer işletmelere oranla büyük bir rekabet avantajına sahiptir. Bununla birlikte kayıt dışı ekonomi dediğimiz, yani hiç bir şekilde kazancını vergi kapsamına dahil et-

tirmeyen ve ülke ekonomisinde çok büyük bir yer tuttuğu varsayılan bir kesim mevcuttur. Götürü mükellefiyetin kaldırılması ile birlikte bu kesimin de vergilendirilmesi ve vergi denetimlerinin sıklaştırılması gerekmektedir.

Esasen küçük ve orta ölçekli işletmeler için en büyük teşvik enflasyon oranının düşürülmesi olacaktır. Ancak bunun sağlanabilmesinin güçlüğü ile birlikte, devamlılık arzeden enflasyon sürecinde, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gerçek kazançlarının saptanabilmesi açısından enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmeli ve enflasyonun yol açtığı gelir erezyonunun en aza indirilmesine çalışılmalıdır.

11. Organize Sanayi Bölgeleri

Türkiye' de organize sanayi bölgeleri ile ilgili uygulamalar 30 yıl kadar geriye götürülebilir. Bu süreç dahilinde belli bölgelerin sanayi bölgesi olarak tahsis edildiği ve buralarda kısmen yerleşim yapıldığı bilinmektedir. Ancak, özellikle büyükşehirlerde, kent içinde kalan ve çevre sağlığı açısından tehdit oluşturan tesislerin kent dışına çıkarılmasına yönelik girişimlerden bir türlü sonuç alınamamıştır.

Organize sanayi bölgelerinde yapılacak teşvik belgesiz yatırımların işletme ve donanım kredisi ihtiyaçları, bu bölgelerdeki yarım kalmış tesislerin tamamlama kredisi ihtiyaçlar ve İzmir' deki deri işleme tesislerinin Menemen Deri Organize Sanayi Bölgesine taşınmaları için gerekli olan kredi ihtiyaçları Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı' nın uygun görüşüne istinaden Sanayi ve Ticaret Bakanlığının tebliğleri ile belirlenen esaslar dahilinde yürütülmektedir. Bu kredilerin vadesi 1 yıl olup faiz oranı %10' dur. Ayrıca kredinin miktarı, yatırım hacminin; işletme ve donanım kredilerinde %70' ine, tamamlama ve taşınma proje kredilerinde %60' ına kadardır.

İstanbul' da da Tuzla Deri Sanayi Bölgesine taşınacak olan yatırımlara da yatırım tutarının %70' ine kadar, %30 faizle ve iki yılı ödemesiz toplam beş yıl vadeli kredi verilmektedir. Ancak bu tesislerin krediden faydalanabilmeleri için arsa hariç toplam yatırımın yarısını gerçekleştirmeleri gerekmektedir.

Bugün uygulanan teşviklerin kapsamı gerçekten geniştir. Buna rağmen organize sanayi bölgelerinde atık su arıtma tesisi dahil bütün alt yapı tesisleri tamamlananlarda doluluk oranı çok düşüktür. Özellikle deri sanayicileri yerleştikleri

bölgelerde kemikleşmiştir. Onları bu bölgelerden çıkarabilmek için çok ciddi önlemler alınmalıdır. Örneğin Belçika' da, organize sanayi sitelerine taşınan işletmeler 10 yıl süreyle emlak vergisi, kurumlar vergisi ve temettü vergisinden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca bütün kayıt giderleri kaldırılmıştır.

Organize sanayi bölgelerinin tüzel kişiliğe dönüştürülmesi konusu henüz gerçekleştirilememiştir. Bu bölgelerin tüzel kişiliğe kavuşabilmeleri için organize sanayi bölgeleri yasası çıkarılmalıdır. Bu bölgelerin kuruluş esasları, yönetimi ve bölge güvenliği ile ilgili usul ve esaslar bu yasalarda yer almalıdır.

12. Tarımsal Üretimin Teşviki

1980 Sonrasında Türkiye, her ne kadar bir sanayi ülkesi haline gelme çabaları içindeyse de, Türkiye' nin önemli bir tarım potansiyeline sahip olduğu ve bu potansiyelin en iyi bir şekilde değerlendirilmek zorunda olduğu da unutulmaması gereken önemli bir husustur. Sınai gelişim uğruna bu potansiyelin feda edilmesi son derece büyük bir hatadır.

Son yıllarda sınai ürün ihracatı toplam ihracatın %75' ine ulaşmıştır. Tarım ürünleri ihracatında da büyük artışlar olmuştur. Ancak tarım ürünleri ithalatı daha hızlı büyümüştür. Örneğin 1989' da 7 bin ton süt ürünü ithal eden Türkiye' nin, 1992 yılı ithalatı 27 bin tondur. Aynı şekilde 1989 yılında ihracatı 8 bin ton iken, 1992' de 8.1 bin ton olmuştur. Son aylardaki buğday ithalatını da örnek olarak vermek mümkündür. Yine Türkiye 1980' li yılların başında 500 milyon dolarlık hayvansal ürün ihraç ederken, ithalat ancak 1.5 milyon dolar düzeyinde idi. 1992 yılında ise hayvansal ürün ihracatı 250 milyon dolara gerilemiş ve ithalat da 200 milyon dolara yükselmiştir.

Bunun iki nedeni vardır. İlki Türkiye' deki enflasyon ve kur politikaları sonucu maliyetlerin hızla yükselmesidir. İkincisi ise Topluluk ülkelerinin kendi üreticilerine sürekli sübvansiyonlar uygularken, topluluk üyesi olmayan ülkelerin düşük fiyatla tarım ürünü satmasını önlemek ve topluluk içindeki üreticilerin zarar görmemesini sağlamak için çeşitli fonlar uygulamalarıdır.

Örneğin, Yunan üzümlerinin korunabilmesi için çekirdeksiz kuru üzüm ithalatında topluluğun belirlediği 893.30 ECU' luk asgari ithal fiyatının altında satış yapan ülkelere ton başına 330.- USD ceza uygulanmaktadır. Yunan menşeeli üzümlerin bitmesi üzerine bu ceza Temmuz ayı sonunda 260 USD' a indirilmiştir.

Aynı şekilde süt ürünleri ithalatında ton başına 2.000.-USD fon uygulanmaktadır. Oysa aynı fon Türkiye' de 800.- USD' dır.

Topluluğun fon indirimleri, Türkiye' nin en önemli rakibi olan İsrail, İran ve Afganistan' ın işine gelmektedir. Bu ülkelerde üretim maliyetlerinin düşük olması ve özellikle İsrail ve İran devletlerinin sübvansiyon uygulamaları Türk tarım ürünlerinin pazar payını azaltmaktadır. Ayrıca, son yıllarda, ülkemizdeki girdi maliyetlerinin yükselmesi ve sübvansiyonların azalması tarım ürünlerinin dış rekabet olanaklarını sınırlandırmaktadır.

Tarımsal teşviklerde bazı gerçekleri göz önüne almak zorundayız. Bugünkü dünya koşulları ve dünya ekonomisi ile hızlı ve yoğun bir bütünleşmenin kaçınılmazlığı dış fiyatların yurt içinde de uygulanmasını gerektirmektedir. Ancak, dış fiyatların yapay müdaheleler ile düşük tutulduğu ve ithalatın serbest olduğu hallerde denge fiyatı ithalatın vergilendirilmesi ile belirlenmeli, üreticinin sübvansiyonu bu alanda oluşturulacak fonlardan sağlanmalıdır.

Üreticilerin pek çoğu Destekleme Prim Sistemini benimsemektedir. Ancak üreticiye verilecek primlerin çok sıkı bir şekilde denetlenmesi, çeşitli yolsuzlukların ortaya çıkmasını önleyecektir. Ayrıca tarım ürünlerinde doğrudan destekleme alımlarından vazgeçilerek, destekleme primine geçişi, tekelleşmeyi ortadan kaldıracaktır. Ancak ürün satışlarının tescili için ürünlerin borsada satılması zorunlu hale getirilmelidir. Prim sistemi sonucunda üretici sattığı her ürün için fatura kesecektir. Dolayısıyla bu kesimde stopaj uygulaması yaygınlaşacak ve devletin vergi gelirleri de artacaktır. Tarımsal ürünler üzerinden çok büyük bir vergi kaybı olduğu düşünülürse, Destekleme Prim Sistemi vergi adaletini de sağlayan bir vergi güvenlik tedbiri olacaktır.

Tarım ürünlerinde ihracatın artırılabilmesi için, ihraç kaydıyla ithal edilecek hammaddelerin fon uygulaması dışına alınması gerekmektedir. Örneğin bitkisel ham yağ ithalinde ton başına 200.- USD fon alınmaktadır. Yurtiçinde ham yağ fiyatının yüksek olması ve ithalatta fon uygulaması bu yılki yemeklik yağ ihracatında büyük bir düşüşe yol açmıştır. Para Kredi Kurulu 17 Temmuz 1993 tarihli bir kararla ihraç kaydıyla verilen ithalat iznini kaldırmış ve ihracat amaçlı hammadde taleplerinin Trakyabirlik ile Karadenizbirlik tarafından karşılanmasını öngörmüştür. İhracatının artırılabilmesi açısından eski uygulamaya dönülerek, fon kaldırılmalı ve ihracat kaydıyla hammadde ithaline izin verilmelidir.

1993 yılında tarımsal yatırımlar açısından çok cazip bir uygulama başlatılmıştır. Buna göre Ziraat Bankası aracılığıyla bir çok tarımsal yatırım konusuna orta ve uzun vadeli ve sıfır faizli kredi verilmektedir. Ancak 8 aylık uygulama sonucunda bu krediden daha çok büyük toprak sahipleri ile büyük tüccarların yararlandığı görülmüştür. Küçük çiftçinin ise bu krediye fazla yönelmediği saptanmıştır. Kredi dağıtımında daha selektif bir uygulamayla, özellikle küçük çiftçinin desteklenmesine önem verilmeli, kredi verildikten sonraki aşamalarda da yatırımın ne ölçüde gerçekleştirildiği kesinlikle denetlenmelidir.

1990 sonrasında büyükbaş hayvancılığı çok büyük bir kriz yaşamaktadır. Et fiyatlarında son yıllarda görülen dengesiz artış bunun en önemli kanıtıdır. Büyükbaş hayvan yetiştiriciliğine, sıfır faizli kredi yanında, ucuz yem teşviği de verilmeli ve hayvan yetiştiricilerinin örgütlenerek ortak hareket etmeleri sağlanmalıdır. Bu tür çiftliklerin kurulabilmesi için gerekirse arazi tahsisi yapılmalıdır.

13. Sübvansiyon Uygulamaları

Türkiye' de doğrudan yapılan mali yardımların oranı Avrupa Topluluğu ülkelerine kıyasla oldukça düşüktür. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı verilerine göre 1986-1992 yılları arasında yatırımcılara 14.6 trilyon liralık vergisel teşvik tanınmıştır. Bunun 9.1 trilyon lirası gümrük muafiyeti, 5.4 trilyon lirası da yatırım indirimi olarak uygulanmıştır. Yatırımcıya aktarılan parasal teşvikler ise 0.8 trilyon liralık teşvik primi ve 4.8 trilyon liralık kaynak kullanımı destekleme priminden oluşmaktadır.

İhracatçıya ise aynı dönemde toplam 5 trilyon 760 milyar liralık kurumlar vergisi istisnası tanınmıştır. Bunun 5.1 trilyon lirası sanayi ürünleri ihracat istisnası, 202 milyar lirası tarım ürünleri ihracat istisnası, 155.2 milyar lirası dış navlun istisnası, 298.8 milyar lirası da turizm istisnasından oluşmaktadır.

1982-1992 yılları arasındaki 10 yıllık dönemde de vergi iadesi, destekleme ve fiyat istikrar fonu ile kaynak kullanımı destekleme primi yoluyla ihracatçıya 1982' de 534 milyon, 1983' de 665 milyon, 1984' de 902 milyon, 1985' de 642 milyon, 1986' da 651 milyon, 1987' de 772 milyon, 1988' de 715 milyon, 1989' da 532 milyon, 1990' da 494 milyon, 1991' de 452 milyon ve 1992' de 398 milyon dolar kaynak aktarılmıştır.

Parasal teşvikler her geçen gün azalmaktadır. Buna karşın Avrupa Topluluğu ülkelerinde uygulanan teşviklerin yıllık tutarı 66 milyar doları bulurken bunların %60' ı olan 40 milyar dolarlık kısmı doğrudan parasal yardımlardır. Bunların %70' i kredi niteliğinde, geri kalanı ise hibe şeklindedir.

1993 yılı içinde tarımsal yatırımlar ile küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesine yönelik olarak başlatılan düşük faizli kredi uygulamaları bu tür parasal teşvikleri artırma amacı gütmektedir.

Şüphesiz en verimli destek parasal yardımlar olmaktadır. İster hibe, isterse de düşük faizli kredi niteliğinde olsun, yatırımcı ve ihracatçıları en çabuk motive eden etken paradır. Dolayısıyla, teşvik tedbirlerinden istenilen sonucun elde edilebilmesi, bu tür uygulamaların gelişmişliğine bağlıdır. Ancak, gelir dağılımı açısından sübvansiyon uygulamaları kamusal kaynakların yeterliliği ile yakından ilgilidir. Kamu kaynaklarının yetersiz olduğu hallerde bir sektörün ve onun alt gruplarının sübvansiyonu diğer sektörlerin refahını azaltmaktadır. Ayrıca kamu açıklarının para arzı ile finansmanı durumunda hızlanan enflasyon desteklenen kesimdeki gelir artışının çok kısa sürmesine ve geçici olmasına yol açmaktadır. Gelir dağılımı açısından, yapılacak sübvansiyonlarda hangi alt gelir grubunun destekleneceği açıkça belirlenmeli, sistem bu amaca hizmet edecek biçimde düzenlenmelidir.

14. İmalat Sanayiinde Mekanizasyon

İmalat sanayiinde mekanizasyon konusu hala sorun olma özelliğini korumaktadır. Bu sektörde mekanizasyonun teşvik edilebilmesi için düşük faizli kredi kullandırılması yaygınlaştırılmalıdır. Küçük ve orta ölçekli işletmeler bazında, özellikle el imalatına dayanan; ayakkabı imalatı, eşarp ve kumaş imalatı, geri teknolojiler kullanılan zeytinyağı üretimi gibi konularda yatırım malı ithalinde alınan fonlar dahil olmak üzere tüm yükler kaldırılmalıdır.

Ancak, imalat sanayiinde de reforma gidilerek makine ve yedek parça üreten tesisler öncelikle teşvik edilmelidir. Son on yılda ayakkabı ihracatını artıran Türkiye, eğer bu kesimde mekanizasyon yaygınlaşırsa döviz gelirlerini daha da artıracaktır.

Örneğin zeytinyağı üretiminde, ülkemizde binden fazla fabrika olmasına rağmen bunların %95' ten fazlası bir kaç yüz yıl öncesinin üretim tekniği olan taş değirmenler ve sulu preslerle çalışmaktadır. Bu sektörde kontinü sistemle el değmeden çalışan ve verimi yüksek olan dişli ve çekiçli kırıcılı ve dekantör ile separatörden oluşan teknolojilerin yaygınlaştırılmasına öncelik verilmelidir.

15. Kuyumculuk Sektörünün Teşvikine Yönelik Öneriler

Kuyumculuk sektörü uzun yıllardan beri Genel Teşvik Tablosunda yer almamaktadır. Dolayısıyla altın eşya imalatçıları hiç bir teşvik tedbirinden yararlanamadığı gibi, Eximbank kredileri de altın ihracatçılarına verilmemektedir. Ayrıca kuyumculuk faaliyetini düzenleyen herhangi bir meslek kanunu dahi bulunmamaktadır. Bunun için kuyumculuk sektörü ve altın ticareti ile ilgili yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması gerekmektedir.

Eximbank' ın ihracata yönelik olarak vermiş olduğu kredilerden altın ihracatçılarının da yararlanabilmesi için gerekli mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.

Altın imalatında hammadde maliyeti yüksek olduğu için yapılacak yatırımlarda sabit yatırımdan çok işletme sermayesine ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla yatırım riski artmaktadır. Bu tür yatırımlara verilecek kredilerin daha çok işletme kredisi mahiyetinde olması gerekmektedir.

Altın imalatçı ve ihracatçılarının daha etkin teşvik edilebilmesi için altın borsası ve altın bankaları kurulmalıdır. Bu bankalar aracılığı ile yatırımcılara altın kredileri ve altın leasingleri verilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Özellikle meslek liselerinde ve meslek yüksek okullarında kuyumculuk ile ilgili branşlar açılmalı ve geliştirilmeli, bu şekilde sektördeki kalifiye ve ara eleman ihtiyacı karşılanmalıdır.

Bugünkü koşullarda, Türkiye Avrupa Topluluğu ile gümrük birliğine gittiği takdirde Türk kuyumculuk sektörüne büyük bir darbe vurulacaktır. Özellikle İtalya' da teknolojinin ileri olması ve maliyetlerin düşüklüğü karşısında Türk altıncısının rekabet şansı hiç olmayacaktır. Bunun için bir an önce altın imalatının ve ihracatının teşvik edilmesine yönelik düzenlemelere gidilmelidir.

16. Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri ve İhracatın Teşviki

Ülkemizde, üretimi dış pazarlara yönlendiren selektif ve aktif ihracatı teşvik politikalarına gereksinim duyulmaktadır. Sanayide bazı kesimlere öncelik verilme biçimindeki strateji ile bu konuda devletin uyguladığı teşvik programlarının etkinliğinin olduğu açık bir gerçektir.

İhraç gücünün uzun dönemde artırılmasına yönelik bir politika izlenmesinde Japonya' dan sonra gelen Kore' nin, 1960' larda ağır sanayiye kalkınmada öncelik vermesi bu ülke için tutarlı bir yaklaşım olmuştur. Ağır sanayi önceliği içinde ulusal sermayeye yönelik kesimlere öncelik tanıyan politikasındaki başarıda büyük ölçüde sanayi-hükümet arası sıkı bir işbirliği de önemli rol oynamıştır. Ancak Kore' de, bir taraftan ihracata dönük konularda liberal ekonomi uygulanırken, diğer taraftan ithal ikamesini tamamlamış kesimler için koruyucu bir strateji izlenmesi düşündürücü bir örnektir. İhracatın teşvik edilmesinde diğer ülke uygulamalarına da kısaca değinmek faydalı olacaktır.

Finlandiya' da yeni bir ürünün pazarlanması, yeni bir pazara girilmesi veya pazar payını artırmaya yönelik faaliyetler ile ilgili olarak yapılacak harcamaların %50' sine kadarı devletçe karşılanmaktadır. Ayrıca yurtdışında açılan fuar ve sergilere doğrudan doğruya katılan firmalara mali destek olarak kira, inşa ve dekorasyon giderlerinin %50' sine kadarı teşvik olarak verilmektedir.

Danimarka' da ihracat deneyimi olmayan işletmelere bu konuda danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Danışmanlık hizmetleri, ticaret ve sanayi odalarındaki uzmanlar tarafından verilmektedir.

İhracat siparişi alan firmalara üretim ve kredi dönemleri için, sipariş tutarlarının %75' ine kadar kredi garantisi verilmektedir. Sermaye malı ihracatında ise 2 yıldan 5 yıla kadar düşük faizli kredi verilmektedir.

Mali kayıpları önlemeye yönelik ihracat garantileri ticari riskin %90' ını kapsamaktadır. Garanti süreleri tüketim malları için 180 gün, sermaye malları için 5 yıldır.

Ayrıca yurtdışı tanıtma organizasyonlarına katılan firmaların personel, dekorasyon, basım ve ortak reklam giderlerinin %45' ine kadarı devletçe finanse edilmektedir.

Almanya' da, ihracatta KDV muafiyeti dışında pek fazla teşvik yoktur. Ancak KDV muafiyeti yatırımları dolaylı ve ihracatı doğrudan teşvik etmektedir.

Avustralya' da ise firmaların pazar araştırma giderleri, denizaşırı ürün pazarlama giderleri, dış fuar ve sergilere katılma ile dış ülkelere seyahat masrafları ve her türlü haberleşme giderleri ile dış ülkelerdeki temsilcilik açma giderleri, vasıflarına göre 5.000.- ila 200.000.- Avustralya Doları arasında parasal yardım görmektedir.

Japonya' da, çok gelişmiş dış ticaret sigortaları ve doğrudan kredi yöntemleri ile ihracat desteklenmektedir.

Brezilya' da ihracata yönelik projelerde yatırım malı ve hammaddelerin gümrük muafiyeti ile ithaline izin verilmektedir.

Avusturya' da ihracat Kontrollbank AG tarafından 10 yıl vadeli ve %7 faizli kredilerle desteklenmektedir. Bu krediler projenin %80' ine kadar verilmektedir. Ayrıca Kontrollbank, ihraç edilen mal ve hizmetleri Maliye Bakanlığı adına garanti etmektedir. Bununla birlikte, Avusturya Federal Ticaret Odası bünyesinde bulunan İhracat Akademisi, yerli ihracat şirketlerinin personelini ihracat konusunda yetiştirmektedir.

Pazar araştırması yapan şirketlere araştırma giderlerinin %50' si veya firma başına yıllık 60.000.- Avusturya Şilini ödenmektedir. Ayrıca Avusturya menşeeli malların yurtdışında reklamını yapan şirketlere reklam maliyetinin %30' u veya en fazla 60.000.- Avusturya Şilini verilmektedir.

Uluslararası marka tescil işlemleriyle ilgili harcamaların 10.000.- Avusturya Şilini' ne kadarını aşmamak üzere %30' u oranında destek sağlanmaktadır. Ayrıca, haberleşme masraflarının 10.000.- Avusturya Şilini' ni aşmamak üzere %50' si devletçe karşılanmaktadır.

Gelişmiş ülkelerdeki teşvik politikalarında öncelik sanayi kesimine verilmektedir. İhracat sanayi teşvikleri ile desteklenmektedir. İhracatın daha etkin teşvik edilebilmesi için sanayicinin kullandığı hammaddelerin sübvanse edilmesi gerekmektedir. Örneğin tekstilciye ucuz pamuk, ucuz iplik, dericiye ucuz ham deri vs. türünden uygulamalara gidilmelidir. Ayrıca Avrupa Topluluğu içindeki ülkeler belli kesimlere büyük destekler vermektedir. Örneğin elektronik ve otomotiv gibi.

Topluluk ile 1995 yılında kurulması düşünülen gümrük birliğinde Türkiye' nin bu kesimleri Topluluk içindeki üreticiler gibi Avrupa Topluluğundan destek göremeyecektir. Dolayısıyla bu kesimlerin Topluluk içindeki rekabet şansı da azalacaktır. Bunun önlenebilmesi ve ihracat olanakların artırılabilmesi için devletin bu sektörlerde daha teşvik edici olması bir zorunluluk halini almaktadır.

Türkiye' de yeni teşvik modeli kapsamında geliştirilmesi düşünülen Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketleri' ne yeni bir takım teşviklerin getirilmesi gerekmektedir. Daha önceden oldukça verimli bir şekilde desteklenen Dış Ticaret Sermaye Şirketleri' nin bugün Katma Değer Vergisi muafiyetinden başka faydalanabildiği teşvik kalmamıştır. Ancak, Avrupa Topluluğu ile birlikte oluşturulacak pazar birliği sürecinde her türlü sübvansiyonun en aza indirilmesi gerekmektedir. Aynı şekilde karşı tarafta da benzer uygulamalar yapılacaktır. Fakat Çok Ortaklı Dış ticaret Şirketlerinin gelişimini hızlandırmak, ihracatçıların bir araya gelerek büyük ihracat şirketleri oluşturmaları açısından önemlidir. Örneğin, İzmir' de kurulan Ege Giyim Sanayicileri Derneği bu oluşumun güzel bir örneğidir.

İhracatta devlet sübvansiyonlarının üretim bazına indirgenmesi ile birlikte ihracatçılar için uygulanabilecek en önemli teşvikler bürokratik işlemlerin azaltılması ile ilgili uygulamalar olacaktır. Örneğin, %100 olarak uygulanan ithalat teminatı, bu yıl içinde %3' e indirilerek önemli bir teşvik getirilmiştir. Fakat Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketlerinin bu teminattan muaf tutulması da bu tür oluşumları teşvik edici bir unsur olacaktır.

Havayolu ile Avrupa ve Orta Doğu' ya kesme çiçek, yaş sebze-meyve ve özellikle mantar ihracatını geliştirmek açısından havayolu taşımacılığında devletçe kargo desteği sağlanmalıdır. Bu konuda Hazine tarafından yürütülen çalışmalar sonucunda United Parcel Service ile anlaşılarak kilosu 3 dolara gerçekleşen kargo taşımacılığı 1.5 dolara kadar indirilmiştir. Ancak bu tür kargo hizmetlerinin Türk firmaları tarafından verilmesi de teşvik edilmelidir. Böylelikle yurtiçi kaynakların daha etkin kullanılması söz konusu olacaktır.

Türk haberleşme sistemi bir çok açıdan dünya standardının üzerindedir. Ancak haberleşme maliyetleri diğer ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Bu nedenle Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketlerine yurtdışı haberleşmelerde %50 indirim uygulanması yerinde olacaktır.

Türk ihracatçısının faydalandığı kredilerin maliyeti de oldukça yüksektir. Ayrıca ihracatçıya verilen Eximbank kredileri ihraç taahhüdünün %25' ine verilmektedir. Çok Ortaklı Dış Ticaret Şirketlerinin faydalanacağı ihracat kredilerinin faizi dolar bazında %6' nın ve Türk Lirası bazında %40' ın altına çekilmelidir. Bu kredilerin ihracat taahhüdünün %80' ine kadar verilmesi daha teşvik edici olacaktır.

İhracatın özendirilmesi için yapılabilecek en faydalı uygulama tutarlı kur politikaları izlemek ve enflasyonu makul sınırlar içine çekmektir. Son yıllardaki kur politikaları sonucunda dolar, mark ve yenin aşırı değerlenmesi Türk ihracatında belirgin bir yavaşlamaya neden olmuştur. Son bir yıl içinde Mark %50, Dolar %55 değer kazanmıştır. Son bir yıllık enflasyon %66' tır. Yani izlenen kur politikası sonucu dövizdeki değer artışı enflasyonun altında kalmıştır. Bu, teşvik edici değil önleyici bir politikadır.

1982' de 5 milyar dolar olan ihracatımız 1992' de 15 milyar dolara varmıştır. Aysa aynı dönemde Portekiz' inki 4 milyardan 16 milyara, Malezya' nınki 12 milyardan 34 milyara, Singapur' unki 21 milyardan 59 milyara, Güney Kore' ninki 22 milyardan 72 milyara ve Hong Kong' unki 22 milyardan 99 milyara çıkmıştır. İhracatımızdaki bu yavaşlamanın nedenini kur politikaları dışında, hammadde, enerji ve işçilik aşamalarında da aramak gerektir.

Türk ihracatçısının daha iyi eğitilebilmesi ve bu kesimde çalışan personelin daha kalifiye hale getirilebilmesi için fakülte ve yüksek okullarda ihracat bölümlerinin açılması ve bu bölümlerde ticari ve mesleki eğitime uygulamalı olarak ağırlık verilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Ülkemizin ekonomik ve sosyal yönlerden kalkınarak gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşabilmesi için yatırım ve ihracat teşviklerinin verimli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Teşvik mevzuatının etkin bir şekilde uygulanması hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde farklı öneme sahiptir. Ancak, hemen hemen bütün ülkelerde, teşvik uygulamalarının kendi içinde tutarlı olması ve diğer politikalarla çelişmemesine dikkat edilmektedir.

Demokratik toplumlarda kişiler, bazı kesimlerin mali kolaylıklardan yararlandıklarını gördükçe, kendilerinin de benzer kolaylıklardan yararlandırılmalarını talep edeceklerdir. Seçmenle «kişisel çıkar-oy verme» ticareti içinde olan siyasi iktidar, bu talepleri geri çeviremeyecek ve vergi kolaylıkları ekonominin her kesimine yayılacaktır. Bu durumda, vergi gelirleri azalacağı gibi, herkese yaygınlaştırılmış olan kolaylıklar, gerçek bir "teşvik" veya "koruma" niteliğini kaybedecektir.

Baskı ve çıkar gruplarının, devlet tarafından yapay olarak oluşturulmuş olan ekonomik amaçlı yardımlar (faizsiz veya düşük faizli krediler, tarımsal ürünler için destekleme alımları, vergi muafiyet ve istisnaları v.b.) elde etmek için giriştikleri teşvik kollama faaliyetleri teşvik politikalarının etkinliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Gerçekten de ekonomi literatüründe transfer-kollama ya da rant-kollama olarak adlandırılan bu çabalar sonucunda ekonominin arz yönünde verimsizlik ve etkinsizlikler ortaya çıkmaktadır.

Teşvikler konusunda üzerinde en çok tartışılan konu, teşviklerden belli kesimlerin mi yoksa bütün kesimlerin mi yararlanması gerektiği hususudur. 24 Ocak Kararları' nın ardından ülkedeki bütün kesimler teşvik edilmeye çalışılmıştır. Bu uygulamaların sonucunda Türkiye' de pek çok yatırım yapılmış, ihracat neredeyse 7 kat artış göstermiştir. Ancak, o dönemdeki durgunluk ortamı böyle bir teşvik politikasının uygulanmasını gerektirmekteydi.

Bugün Türkiye' de her kesimin teşvik edildiği söylenemez. Ancak, teşvik uygulamaları sürecinde bir takım dengesizliklerin olduğu da önemli bir gerçektir. İsteyen herkes Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı' na başvurarak Teşvik Belgesi alırken, yatırım ve ihracat kredileri için siyasi iktidara başvurmak gerekmektedir. Bu açıdan Türkiye' de selektif bir teşvik politikasının uygulandığını söyleyebiliriz. Fakat bu selektiflik yatırım türüne, yatırım bölgesine veya yatırımın ya-

pılacağı sektöre göre değil yatırımcının siyasi eğilimine göre bir selektifliktir. İşte asıl önlenmesi gereken budur.

Türkiye gelişmekte olan bir ülkedir. Gerektiğinde çok cesur kararlar alarak Avrupa Topluluğu ile ortak pazar kurma riskini bile göze alabilmektedir. Fakat karşı taraf ile onun silahı ile savaşmak gerekir. Topluluk içinde yatırımlar ciddi olarak desteklenmektedir. Sanayiye verilen sübvansiyonlar sayesinde ihracatçı dolaylı bir teşvik elde etmektedir. Türkiye' nin de yapacağı budur. Sanayisini teşvik etmek zorundadır. AT ile yapacağı protokoller sonucu ihracata doğrudan uyguladığı teşvikler zaten karşılıklı olarak birer birer kaldırılacaktır. Bunun için sanayici ucuza mal üretmeli ve ihracatçı bunu ucuza alıp, rekabet edilebilir fiyatlardan satmalıdır.

Gelişmekte olan ülkelerde teşvik mevzuatının tam, açık ve yeterli düzeyde olmaması nedeniyle yatırımlar ve ihracat artışı istenen düzeyde değildir. Bu yüzden teşvik uygulamaları ülkelerin kendi ekonomik, siyasi, sosyal yapısına uygun olarak belirlenmeli, birbiriyle uyum içerisinde yönetilmelidir.

K A Y N A K Ç A

AKTAN, Coşkun Can; Politik Yozlaşma ve Kleptokrasi, 1980-1990 - TÜrkiye Deneyimi, AFA Yayınları, İstanbul 1992.

AKTAN, Okan H.; "GATT ve AT Mevzuatı Karşısında Türkiye' nin İhracatı Teşvik Politikası: Geçmişi ve Geleceği", 3. İzmir Kongresinde Sunulan Tebliğ, 4-7 Haziran 1992.

ATASAYAR, Kubilay; "Teşvikler", İşveren Dergisi, Cilt XXXI, Sayı 5, Şubat 1993.

BERKOL, Değer; "Avusturya' nın İhracatı Teşvik Sistemi", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Sayı 7, Kasım 1990.

BİNAY, H. Şükrü - İ. Betül TUNÇER - Muzaffer ALACAOĞULLARI; "Tarımı Destekleme Uygulamaları", Hazine ve Dış ticaret Dergisi, Sayı 15, Aralık 1992.

BUDAK, Gülay; "İzmir' de KOBİ' ler Nerede?, Sorunları Nasıl Çözülür?", İzmir Ticaret Odası Yayını, İzmir 1993.

ERTUĞRUL, Ahmet; "Gelişmiş Ülkelerde İhracat Sanayi Teşvikleri İle Destekleniyor", İşveren Dergisi, Cilt XXXI, Sayı 5, Şubat 1993.

GÜVEMLİ, Oktay; "Türkiye' deki Yatırımların Özendirilmesindeki Gelişmeler" 3. İzmir Kongresinde Sunulan Tebliğ, 4-7 Haziran 1992.

İSTANBUL SANAYİ ODASI; Türkiye İçin Rekabet Politikaları, Uluslararası Konferans, Yayın No: 9, İstanbul 1993.

MAZLUM, Mustafa - İlhan YÜCEL - Muammer TEKEOĞLU; Özel Kesim Yatırım İmkanları ve Yatırım Kararlarında Teşviklerin Etkinliği, TOBB Yayını, Ankara 1990.

MOLLAOĞULLARI, Hasan; "1993 Yılı Teşvik sistemi", İşveren Dergisi, Cilt XXXı, Sayı 5, Şubat 1993.

SAĞIRSOY, İlter - Namık AHISKA; "İhracata Yeni Paket", Trend Dergisi, 26 Eylül 1993.

SAVAŞ; Vural Fuat; Anayasal İktisat (Genişletilmiş İkinci Baskı). İzmir 1993.

SAYGILIOĞLU, Nevzat; "Batı' da Teşvik Anlayışı", Banka ve Ekonomik Yorumlar, Yıl 30, Sayı 6, Haziran 1993.

TOSUNER, Mehmet - Zeynep ARIKAN - Ahmet Burçin YERELİ; "Türk Vergi Sistemindeki Sorunlar ve Çözüm Önerileri", EGİAD - Ekonomik Raporlar No: 7, İzmir 1992.

ULUDAĞ, İlhan - Vildan SERİN; Türkiye4 de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Yapısal ve Finansal Sorunlar, Çözümler, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No: 1991-25.

YERELİ, Ahmet Burçin; "1993 Yılı Yatırım Teşvik Mevzuatına Göre Teşvik Primi Uygulaması", Maliye Postası, Yıl 14, Sayı 311, 15 Ağustos 1993.

YERELİ, Ahmet Burçin; "Vergisel Bir Teşvik Olarak Yatırım İndirimi ve Türkiye Uygulaması", D.E.Ü., İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Yıl 1991.

YÖNEZER, Nurhan; "Teşvikler Büyük Küçük Herkese Açık", Ekonomist, 7 Şubat 1993.